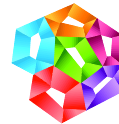

LGBT TEEMALINE AVALIKU ARVAMUSE UURING

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
ÕIGUSE INSTITUUT

**erinevus
rikastab**

Euroopa Komisjoni kampaania
diskrimineerimise vastu

**ERINEVUSTE POOLT
DISKRIMINEERIMISE VASTU**

www.stop-discrimination.info

sotsiaal
ministeerium

Tatari 6, 10116 Tallinn
tel (0) 627 7583, faks (0) 627 7584
post@туру-uuringute.ee
www.turu-uuringute.ee

Turu-uuringute AS

SISUKORD

UURINGU TAUST	3
1 Valim	3
2 Küsitlustöö	4
3 Andmetöötlus	4
4 Teostajad.....	5
UURINGU TULEMUSED.....	6
1 Kokkupuude LGBT teemaga	6
1.1 Geiparaadid	8
1.2 Homoseksuaalsuse teema avalik käsitlemine.....	9
2 Homoseksuaalsus	11
2.1 Teadlikkus homoseksuaalsusest.....	11
2.2 Kokkupuude homoseksuaalsete inimestega	16
2.3 Homoseksuaalsuse vastuvõetavus	20
2.3.1 Homoseksuaalsuse isiklik vastuvõetavus	20
2.3.2 Homoseksuaalsuse vastuvõetamatuse põhjused	22
2.3.3 Homoseksuaalsuse arvatav vastuvõetavus Eesti ühiskonnas	24
2.3.4 Suhtumise muutus homoseksuaalsusesse.....	27
2.4 Homoseksuaalsuse vastuvõetavuse piirid.....	32
2.4.1 Kui seltskonnas on gei või lesbi	34
2.4.2 Kui sõjaväes teenib gei või lesbi	35
2.4.3 Kui õpetaja on gei või lesbi.....	36
2.4.4 Kui oma laps on gei või lesbi.....	38
2.5 Homoseksuaalsuse põhjus	39
2.6 Homoseksuaalsete õigused	42
2.6.1 Kooselu.....	43
2.6.2 Lapsendamise.....	44
2.6.3 Poliitiline valik.....	47
3 Bi- ja transseksuaalsus.....	49
3.1 Teadlikkus	49
3.2 Suhtumine transseksuaalsusesse	50
KOKKUVÕTE	53

UURINGU TAUST

Käesolev aruanne on koostatud Turu-uuringute AS-i poolt juunis 2012. aastal läbi viidud **Omnibuss-uuringute** vastava ploki tulemuste põhjal, lisaks on aruannet ilmestatud augustis läbi viidud samasisuliste **fookusgruppide** tsitaatidega.

Uuringu aruanne koosneb uuringu taustast, põhitulemustest nii teksti kui joonistena ja kokkuvõttest. Lisas on toodud Omnibuss-uuringu tabeljaotused põhiliste sotsiaaldemograafiliste tunnuste lõikes.

1 Valim

Turu-uuringute AS-i poolt läbiviidavate **Omnibuss-uuringute** üldkogumi moodustavad Eesti Vabariigi elanikud vanuses 15-74 aastat (Eesti Statistikaameti andmeil 1. jaanuari 2011 seisuga 1 029 761 inimest). Planeeritud valimi suurus igakuiselt on 1000 inimest.

Omnibuss-küsitlust viiakse läbi igakuiselt (va juulikuu) silmast silma küsitlusena. Vastajad leitakse juhuvaliku alusel, et tagada kõikide Eesti maakondade ja asulatüüpide proportsionaalne esindatus küsitlusvalimis. Valimi territoriaalne mudel on koostatud Eesti Statistikaameti rahvastikustatistika andmebaasi alusel.

Esmalt leiti valiku esimeses etapis 100 valimipunkti üle Eesti ja teises etapis igas valimipunktis konkreetset intervjuueeritavad. Aadressi valikul rakendatakse lähteadressi meetodit, mille puhul antakse igale küsitlejale ette juhuslikult valitud aadress, kus küsitlaja teostab esimese intervjuu. Edasi liigutakse kindla sammu alusel (nt iga teine korter või maja), et tagada valikusse sattunud elupaikade juhuslikkus. Vastaja valikul rakendatakse nn. noorema mehe reeglit, mis näeb ette, et esimesena palutakse intervjuud noorimalt kodusolevalt meesterahvalt, kes on vähemalt 15-aastane. Kui mehi kodus ei ole, eelistatakse noorimat naist. Selline valikumeetod annab neile küsitletavate kategooriatele, keda on vähem tõenäoline kodust eest leida (eelkõige noored inimesed ja mehed), täiendava šansi valimisse sattuda. Samuti rakendatakse vastaja valikul vanuselisi kvoote. See tähendab, et igas valimipunktis küsitletakse maksimaalselt kaks 60-74-aastast inimest. Nii saavutatakse sugude ning erinevate vanusegruppide parem esindatus valimis.

Fookusgrupp intervjuude valimiks olid 15-74-aastased Tallinna ja Harjumaa elanikud. Läbi viidi kaks fookusgrupp: eesti ja vene keeles. Osaleja valiku eelduseks oli, et ta ei ole osalenud viimase poole aasta jooksul üheski fookusgrupis ega töötanud turu-uuringute, meedia, reklaami või turunduse alal ning, et ta suhtumine homoseksuaalsusesse on pigem vatsuvõetav või pigem vastuvõetamatu. Osalejad värvati Turu-uuringute AS olemasolevast veebipaneelist, hiljem helistati osalemise kinnituse saamiseks korduvalt üle.

2 Küsitlustöö

Omnibuss-uuringu küsitlusmeetodina kasutati silmast silma personaalintervjuud vastajate kodus standardiseeritud ankeedi abil. Intervjuud viidi läbi eesti ja vene keeles. Uuring viidi läbi 31. mail kuni 13. juunil 2012. aastal. Vastajaid kokku 1005.

Fookusgrupid viidi läbi Turu-uuringute AS ruumides, venekeelne 22. augustil ja eestikeelne 23. augustil 2012. aastal, mõlemad algusega kell 18:00 ning kestsid ligikaudu 2 tundi. Mõlemas grupis osalejaid 10. Vastajad jagunesid soo, vanuse ja homoseksuaalsusesse suhtumise põhjal järgnevalt:

Nimi	Sugu	Vanus	Suhtumine homoseksuaalsusesse
VENEKEELNE GRUPP			
Maksim	M	29	pigem vastuvõetav
Vadim	M	34	pigem vastuvõetamatu
Stas	M	40	pigem vastuvõetamatu
Anna	N	22	pigem vastuvõetav
Aljona	N	24	ei oska öelda
Nadja	N	36	pigem vastuvõetamatu
Marina	N	41	pigem vastuvõetav
Olga	N	47	pigem vastuvõetav
Jelena	N	51	pigem vastuvõetamatu
Larissa	N	68	pigem vastuvõetamatu
EESTIKEELNE GRUPP			
Madis	M	20	pigem vastuvõetav
Markus	M	24	pigem vastuvõetav
Anton	M	28	pigem vastuvõetav
Mihkel	M	33	pigem vastuvõetamatu
Alo	M	54	pigem vastuvõetamatu
Kristi	N	18	pigem vastuvõetav
Katrin	N	30	pigem vastuvõetav
Kaidi	N	33	pigem vastuvõetav
Piia	N	36	ei oska öelda
Marika	N	39	pigem vastuvõetav

3 Andmetöötlus

Omnibuss-uuringu tulemuste tötluseks kasutati andmetöötluspaketti SPSS for Windows 17.0. Pärast küsitluse lõppemist võrreldi küsitletute soolist ning vanuselist koosseisu valimis ettenähtuga ja teostati andmete kaalumise teoreetilise mudeliga vastavaks.

Järgnevas tabelis 1 on toodud valimivea piirid proportsioonihinnangul 95% usaldusnivool.

Tabel 1. Valimivea piirid

Valimi suurus	50%	48%	40%	35%	30%	25%	20%	15%	10%	5%	3%	2%
10	30,99%	30,97%	30,36%	29,56%	28,40%	26,84%	24,79%	22,13%	18,59%	13,51%	10,57%	8,68%
20	21,91%	21,90%	21,47%	20,90%	20,08%	18,98%	17,53%	15,65%	13,15%	9,55%	7,48%	6,14%
30	17,89%	17,88%	17,53%	17,07%	16,40%	15,49%	14,31%	12,78%	10,73%	7,80%	6,10%	5,01%
40	15,49%	15,49%	15,18%	14,78%	14,20%	13,42%	12,40%	11,07%	9,30%	6,75%	5,29%	4,34%
50	13,86%	13,85%	13,58%	13,22%	12,70%	12,00%	11,09%	9,90%	8,31%	6,04%	4,73%	3,88%
60	12,65%	12,64%	12,39%	12,07%	11,59%	10,96%	10,12%	9,03%	7,59%	5,51%	4,32%	3,54%
70	11,71%	11,71%	11,48%	11,17%	10,73%	10,14%	9,37%	8,36%	7,03%	5,11%	4,00%	3,28%
80	10,96%	10,95%	10,73%	10,45%	10,04%	9,49%	8,76%	7,82%	6,57%	4,78%	3,74%	3,07%
90	10,33%	10,32%	10,12%	9,85%	9,47%	8,94%	8,26%	7,38%	6,20%	4,50%	3,52%	2,89%
100	9,80%	9,79%	9,60%	9,35%	8,98%	8,49%	7,84%	7,00%	5,88%	4,27%	3,34%	2,74%
110	9,34%	9,34%	9,15%	8,91%	8,56%	8,09%	7,47%	6,67%	5,61%	4,07%	3,19%	2,62%
120	8,94%	8,94%	8,76%	8,53%	8,20%	7,75%	7,16%	6,39%	5,37%	3,90%	3,05%	2,50%
130	8,59%	8,59%	8,42%	8,20%	7,88%	7,44%	6,87%	6,14%	5,16%	3,75%	2,93%	2,41%
150	8,00%	8,00%	7,84%	7,63%	7,33%	6,93%	6,40%	5,71%	4,80%	3,49%	2,73%	2,24%
200	6,93%	6,92%	6,79%	6,61%	6,35%	6,00%	5,54%	4,95%	4,16%	3,02%	2,36%	1,94%
300	5,66%	5,65%	5,54%	5,39%	5,18%	4,90%	4,52%	4,04%	3,39%	2,47%	1,93%	1,58%
500	4,38%	4,38%	4,29%	4,18%	4,01%	3,79%	3,50%	3,13%	2,63%	1,91%	1,49%	1,23%
800	3,46%	3,46%	3,39%	3,30%	3,17%	3,00%	2,77%	2,47%	2,08%	1,51%	1,18%	0,97%
1 000	3,09%	3,09%	3,03%	2,95%	2,84%	2,68%	2,48%	2,21%	1,86%	1,35%	1,06%	0,87%

4 Teostajad

Uuringu erinevates etappides olid vastutavad:

Tellijapoolne kontaktisik:

Egert Rünne

Küsimustiku, eestikeelse fookusgrupi moderaator ja aruande koostaja:

Liis Grünberg

Venekeelse fookusgrupi moderaator (Tartu Ülikooli õppejõud):

Anna Markina

Fookusgruppide värbamine:

Kristel Merusk

Tabeltöötlus:

Reijo Pohl

Andmesisestuse koordineerija:

Asta Pajos

Omnibussi valimi/küsitlustöökoordineerija:

Marina Karpištšenko

UURINGU TULEMUSED

1 Kokkupuude LGBT teemaga

Esmalt vaatleme, kuidas vastajad on viimase kolme aasta jooksul LGBT ehk lesbide, geide, bi- ning transseksuaalide teemaga kokku puutunud. Tulemused on esitatud joonisel 1 kahanevas järjestuses.

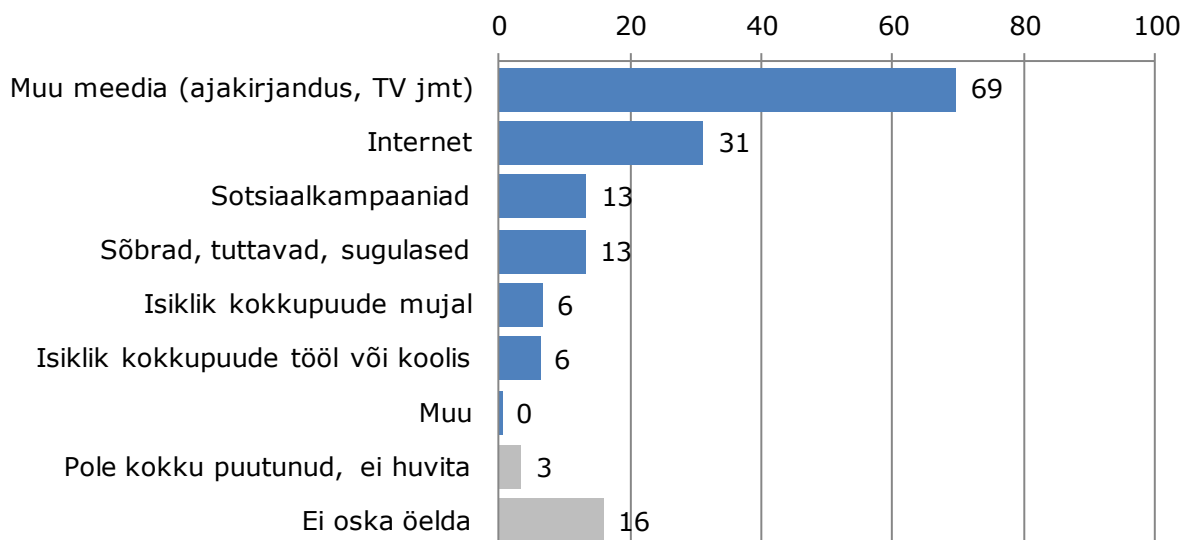
Valdav informatsioon antud teemal jõuab inimesteni traditsioonilise meedia (ajakirjanduse, TV ja raadio) vahendusel – 69%. Juba pea poole vähem saadakse informatsiooni interneti teel. Muud teabekanalid jäävad aga juba märgatavalt marginaalsemateks.

LGBT temaatika kohta on keskmisest enam kõigist teabekanalitest teavet saanud ja isiklikku kokkupuudet omanud 20-29-aastased, kõrgeima hariduse, sotsiaalse staatuse kui ka sissetulekuga inimesed. Lisaks on LGBT temaatika kohta keskmisest enam teavet saanud:

- Traditsioonilise meedia kaudu – eestikeelne elanikkond (74%), naised (73%), väljaspool Harjumaad asuvate piirkondade (71-79%) ja suurlinnade (76%) elanikud;
- Interneti kaudu – 15-19-aastased (50%);
- Sotsiaalkampaaniatest – eestikeelne elanikkond (16%) ja Lõuna-Eesti elanikud (21%);
- Sõpradelt, tuttavatelt, sugulastelt – 15-19-aastased (24%) ja tallinlased (17%).

Teemaga ei ole kokku puutunud sagedamini venekeelne elanikkond (22%).

Joonis 1. Kokkupuude LGBT teemaga (% , n=1005)

Fookusgruppides toodi küll välja, et antud teemat käsitletakse kõikjal väga laialdaselt, kuid täpsemaid vastusteid anti vähe.

Jelena: Noh, televiisorist tuleb pideva lausvooluna.

Stas: Reklaam on praktiliselt igal pool. Igasugu reklaamid, geiparaadid, igasuguseid filme tehakse nende osalusel ...

Anna: Kogu aeg, kui Delfisse lähed, siis on seal - „Ohoo!“ - sellised teemad. Loetakse, kommenteeritakse võrgus. Kõige selle taga on raha, huvipakkumus, reitingud jooksevad.

Anton: See on kaasaegse meediaga kindlasti nii, et nii laialt on kajastatud. Nii humoorikalt kui ka negatiivselt. Noh, teed Postimehe lahti ja otsinguga võib küll leida mingi gei või lesbi või homoseksuaalsuse teema. Mitte iga nädal, kuid kord kuus on kindlasti kuskil ajalehes selline artikkel. Ükskõik mis teemal, kas suhet või ...

Mihkel: Viimati oli see vist Aktuaalse Kaamera vahendusel, kui ma kuulsin järjekordsest homoparaadist, nendest kirgedest, mis see mõlemal pool ülesse küttis.

1.1 Geiparaadid

Mõlemas fookusgrupis tuli homoseksuaalsusega kokkupuute teema puhul esile homo/geiparaadide meediakajastused ja nende mõju. Valdavalt leiti, et vastavasisusulised meediakajastused ongi kogu temaatika esile toonud, kuid negatiivses võtmes. Valdavalt oli suhtumine geiparaadidesse (nagu ka oma sättumuse avalikku demonstreerimisse) negatiivne ja leiti, et sellisel moel enese orientatsiooni väljendamine on liigne ning mõjutab homoseksuaalidesse suhtumist pigem halvasti.

Larissa: Minu arvates on agressiivsus juba see, et nad neid avalikke paraade korraldavad, ja veel milline agressiivsus! /.../ Kui istuvad ja suhtlevad, siis jumala pärast, lasku käia. Aga kui nad avalikult paraaditavad, kuidas nad end siis üleval peavad?

Maksim: Geisid ja lesbisid on ka erinevaid – mõned suudlevad avalikult ja näitavad seda kõigile, teised istuvad oma armastatuga kodus ja on omaette ... aga vaat nende peale vaadatakse pärast sellist [geiparaadi] teleülekannet ka hoopis teisiti.

Alo: Aga see probleem on rohkem nende geiparaadide, nende tulekuga. Selle peale surumisega. /... / Sinnamaani, kui ei olnud neid paraade, ei olnud seda esile toppimist ... Varem kaks meest kõndisid omavahel, rääkisid juttu, keegi selle peale midagi ei mõelnud. Nüüd on kaks meest ... ahah [homod].

Madis: Enne jah ei teadvustatud.

Katrin: Aga samas see kajastus ise juba teebki seda, et kõigil tuleb selline halvustav suhtumine. Kui nad paistaksid silma millegi toreda ja heaga, mitte sellega, et nad vanalinna tänavatel poole ööni paljalt ringi jooksevad, siis nad võibolla saaksid need seadused, et nad on vastutustundlikud. Aga kui kogu aeg kajastatakse seda kollast ja pidu, siis see ei soodusta neid soove, mida nad tahavad saada.

Venekeelses fookusgrupis peatuti ka geiparaadide korraldamise põhjustel ja need olid väga erinevad.

Maksim: Et ühiskond neid tunnistaks.

Olga: Et end kaitsta. /.../ See on enesekaitse vorm, et neid ei solvataks.

Jelena: Kättemaksuks, et nad on seda nii kaua varjanud.

Larissa: See ongi just võrdõiguslikkuse puudumine, ma leian. Igal pool lokkab ebavõrdsus, kultuuritus.

Vadim: See on enesejaatus.

1.2 Homoseksuaalsuse teema avalik käsitlemine

Homoseksuaalsuse teema avalikku käsitlemist peeti venekeelses fookusgrupis pigem taunivaks. Üldine arvamus oli, et seda teemat ei peaks nii palju kajastama ning kui seda teha, siis asjalikult ja selgitavalt, mitte kellegagi seostama ja näitlikustama.

Stas: Mina olen kategooriliselt vastu, et seda avalikult näidatakse, sest see on patoloogia. See on samamoodi kui näiteks ühejalgsed tulevad kokku ja ütlevad, et nüüd peavad kõik ühejalgsedeks hakkama. Lõigake omal jalg ära ja olge meie moodi.

Jelena: Pahesid tuleks üldse varjata, aga mitte näidata.

Larissa: Alati on ju varjatud. Tehti seda salaja, muidugi on see alati olemas olnud, aga varem seda ei riputatud välja nagu musta pesu nõõri peale. /.../ Aga kuna praegu muutub see juba normiks ja meie, traditsioonilised, normaalsed, peame juba peitu pugema, siis vabandage väga, see ei ole enam vastuvõetav. /.../ Las nad istuvad omaette, kodus, kohvikus, olgu mingites ühendustes või seltsides, aga avalikult ei ole vaja seda teha.

Nadja: On vaja, minu meelest tuleb selgitada, mis see selline on.

Anna: Mida rohkem seda arutatakse, seda suuremaks see teema kasvab. Pole vaja seda puutada ja kõik.

Marina: Las selgitavad üldsust huvitavad asjad ära ja kõik.

Stas: Lühidalt, aga mitte näidata kusagil.

Larissa: Ei, seda peab kuidagi teaduslikult tegema.

Olga: Võib-olla kuidagi asjalikult selgitada, et see ei ole norm. Õige? Siin tuleb infot jagada, sest mida rohkem infot varjatakse, seda huvitavam see tundub ja seda rohkem negatiivsust mõlemas pooles juurde tuleb, nagu tarakane. /.../ Kui me anname asjalikku teavet, et asi on selline ja tulemus on niisugune, aga asjalikult, siis on korras.

Eestikeelses fookusgrupis ei olnud üldine suhtumine homoseksuaalsuse teema avalikku kajastamisesse nii tauniv, kuid ka siin rõhuti sellele, et teema käsitlemine peaks olema asjalikum ja positiivsem. Praegust kajastust peeti liiga pealetükkivaks ja propageerivaks.

Anton: Väga huvitav on ka see, et kajastatakse ainult negatiivselt, et keelati see, keelati too. /.../ Et kui on vaja positiivset informatsiooni, siis on seda vaja otsida just. Positiivset asja ei näe niisama. /.../ Olen nõus ka, et mõnikord pingutatakse üle just selle sunniviisilise pähemäärimisega. Et vaata, on olemas homod, see on hitt, see on popp ja selline kaasaegne trend. Keegi ei räägi sellest, et on olemas näiteks armastus. Reklaami ja raha tehakse milllega? Seks, rock, veri ja nii edasi. Kõik loevad seda. /.../ Vot seda rääkida, et mina olen ametlikult, avalikult gei ja sellest suure plakati teha, see on natuke liig. See, kes keda armastab, peaks olema individuaalne ja isiklik. Aga no seksi saab propageerida ka igatepidi ja teistmoodi..

Markus: Kui see on reaalselt uudise väärtusega, siis võiks kajastada. /.../ Uudis on ikka midagi päevakohast, midagi huvitavat on toimunud mingisuguses maailma otsas. Aga kui see on näiteks mingi skandaal välja rebitud mingisugusest imelikust juhtumist, siis see ei ole ilmselgelt uudis, vaid see on vaid klikkide saamiseks või lugejate juurde saamiseks.

Kaidi: /.../ Näiteks, kui meil on siin arutlusel abieluseaduse muutmine, siis ma leian, et on õiglane esitada igasugust informatsiooni. No mitte igasugust, seda halvustavat ja mõttetut pole tõesti vaja, aga kui selle mõte ja eesmärk on lihtsalt kellegi paraadi halvustada, siis ei leia mõtet sellel.

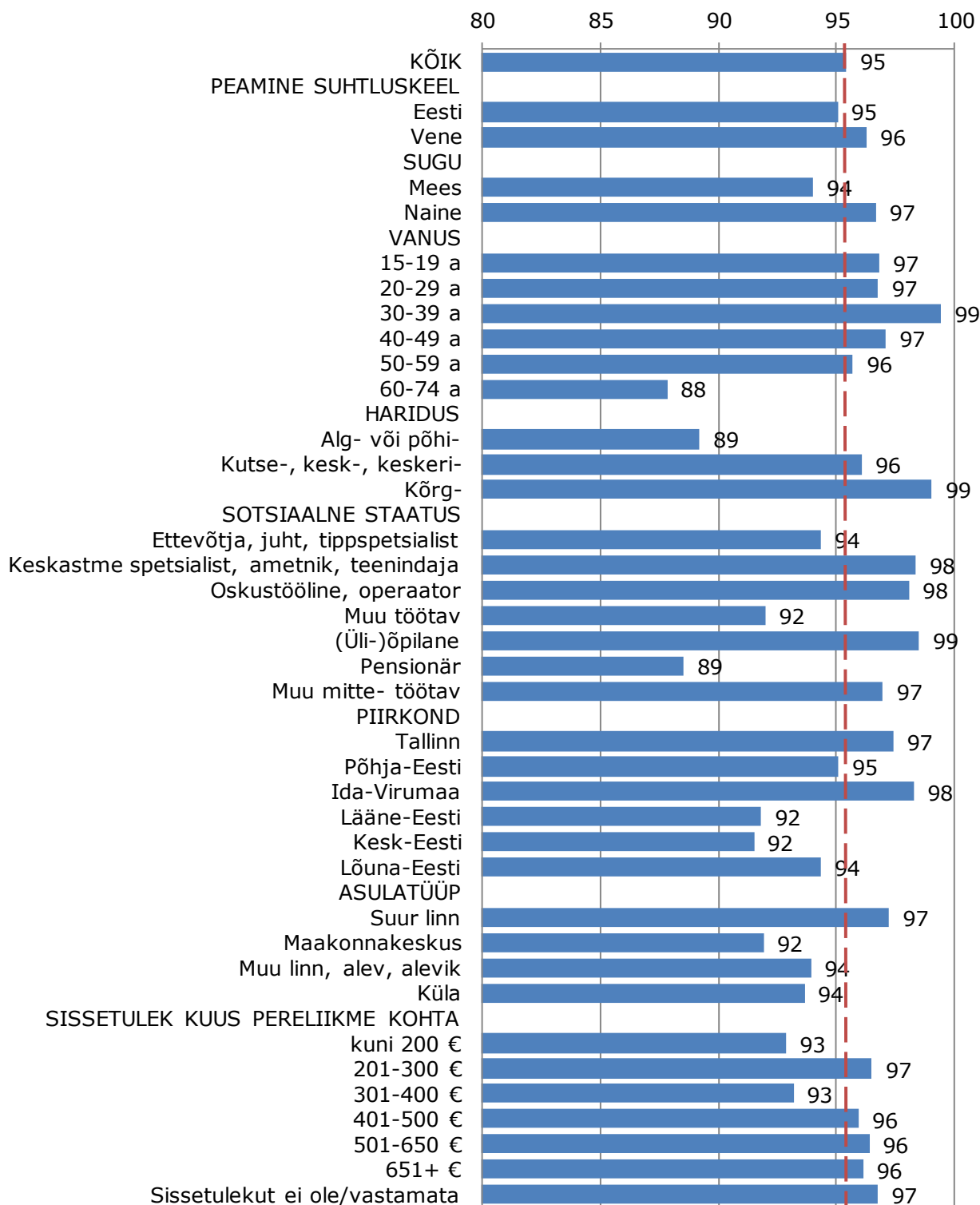
Alo: Minu jaoks on see nagu kuuekümnendatel oli hipide probleem. Praegu on lihtsalt ilmne, kui ma olen gei, siis ma olen hahaaha, hahaha [vehib näpud püsti] ... ma olen popp ja ajupestud noortele läheb see peale. /.../ Aga, et see gei olemine on popp, sellega seda asja propageeritakse üle.

2 Homoseksuaalsus

2.1 Teadlikkus homoseksuaalsusest

Väljendit **homoseksuaalne inimene** on kuulnud 95% Eesti 15-74-aastastest elanikest. 3% ei ole seda väljendit kuulnud ja 2% ei osanud vastata.

Väljendist teadlikke on keskmisest enam (joonis 2) 30-39-aastaste, kõrgharidusega vastajate, keskastmepetsialistide, oskustöölise ja õpilaste seas, piirkonniti Tallinnas ja Ida-Virumaal; keskmisest vähem aga 60-74-aastaste, sh pensionäride seas, lisaks algharidusega vastajate seas.

Joonis 2. Teadlikud väljendist „homoseksuaalne inimene“ (% , n=1005)

Neilt, kes pidasid end väljendiga homoseksuaalne inimene kursis olevaks, paluti kirjeldada, mida see väljend nende jaoks tähendab. Vastused anti vabas vormis ja hiljem sarnase sisuga vastused koondati ühtse nimetuse alla. Võis anda mitu vastust. Vastuse andis 93% väljendit teadvatest vastajatest nimetades keskmiselt 1,1 vastust. Tulemused on esitatud kahanevas järjestuses joonisel 3.

Kõige sagedamini peeti homoseksuaalseks inimeseks oma- või samasooliste suhet (56%). Väljendatud oli seda väga mitmel erineval moel, nt omasooliste ihaldaja, ihar, armastaja, eelistaja jne. Sisult sarnaseid vastuseid oli teisigi: 10% andis sama vastuse pigem enese vastandamise kaudu – teistsuguse, eba-/ mittetraditsioonilise (seksuaalse) orientatsiooniga ja 2% jaoks oli homoseksuaalsuse puhul määravaks just nende kooselu.

8% vastajaist andis selgituseks aga halvustava vastuse (sagedamini nimetati ebanormaalne, ebameeldiv, imelik). 4% pidas homoseksuaalsust hålbeks (våårareng, kõrvalekalle), haiguseks või psühholoogiliseks probleemiks. Sel juhul oli keerukas selgeks teha, kas vastaja andis vastuse neutraalselt või halvustavalt pinnalt (nt haige inimene).

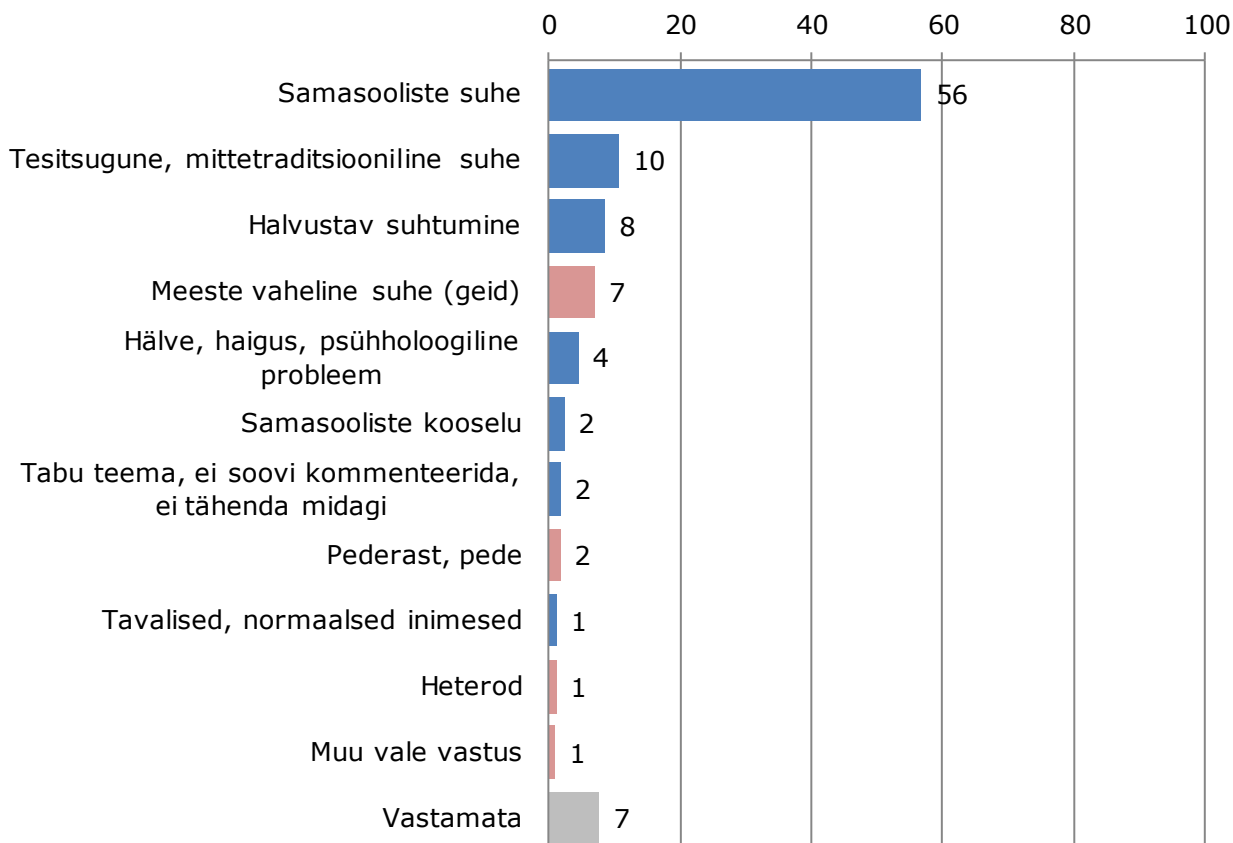
2% vastaja jaoks oli antud teema tabu.

10% vastajates on aga tegelikult väljendist homoseksuaalne inimene valesti aru saanud (joonisel 3 roosaga). Kõige enam eksitakse sellega, et homoseksuaalseteks peetakse vaid geisid (7%), lisaks nimetati neid pededeks, pederastideks (2%). Muude vastustena nimetati: lesbi (2 korral), vähemäärmuslane, vales kehas teistsugune inimene, tüütab väikseid lapsi, ei ole naine ega mees ning inimene, kes pürgib oma soo vastu ja riietub nii.

Valesid vastuseid andsid harvemini kõrgharidusega (3%) inimesed, Ida-Virumaa (6%) ja suurlinnade (7%) elanikud.

Kui võrrelda vastuseid peamise suhtluskeeke alusel, siis muukeelne elanikkond pidas väljendi homoseksuaalne inimene all märkimisväärselt sagedamini silmas teistsugust, mittetraditsioonilist suhet (26% vs 3%), harvemini seevastu samasooliste suhet (40% vs 64%).

Joonis 3. „Homoseksuaalse inimese“ tähendus (% , n=959, pidasid end väljendist teadlikuks)

Ka fookusgruppides toodi homoseksuaalsuse tähendusena välja väga erinevaid väljendeid – homo, pedekas, piider, lilla, vabade eluviisidega ja pede. Eestikeelses grupis ei peetud viisakaks kõiki väljendeid välja öelda. Üheselt leiti, et üldiselt on kasutatavad väljendid pilkavad ja solvavad. Lesbidesse suhtumist peeti leebemaks ja rahulikumaks kui geidesse suhtumist.

Markus: Üldjuhul küll, et neli sõna: homoseksuaalsus, homo, gei või lesbi. Siis kõik ülejäänud, mis muud on, on sellised pilkavad või negatiivsed.

Marika: Aga neid väljendeid eriti siukseid soosivaid pole olnud. /.../ Pilkavad ja negatiivsed, ma pakun välja.

Anton: Meeste suhtes on see näiteks rohkem vaenulik kui naiste suhtes. Näitab minu vaatlus. Aga samal ajal eesti keeles ma ei tea neid sõnu, mis oleksid leebed just homoseksuaalses suhtes olevate inimeste kohta. Inglise keeles on neid hästi palju. Näiteks „fruct“ - lõbus inimene. Nad kasutavad „queer“ väga palju. Eestis või eesti keeles pole kuulnud, et keegi nimetaks: „Ah näe, see on lõbus inimene“. [naerdakse]

Alo: A, varemalt oli lilla. [inimesed nõustuvad] See on siuke leebe. /.../ Sellest leebemat ei olnudki. /.../ Aga tavaline on pede.

Maksim: Ma leian, et solvav oleks, kui normaalsele kutile nii [homo] öelda. Aga neile ... ma ei tea. Mina olen normaalne inimene, ma ei pööra sellele tähelepanu.

Olga: See on samamoodi nagu sõnadega „neeger“ ja „mustanahaline“, sellised variandid. Meie jaoks oli „neeger“ normaalne, aga tuli välja, et söimusõna. Meil polnud sellest aimugi. Nendega on samamoodi. Ja „homoseksuaal“ on liiga pikk sõna, et välja öelda.

Vadim: Ma isegi ei tea, kas homoseksuaal solvuks, kui talle „homoseksuaal“ öelda? /.../ Aga minu arust solvuks.

Larissa: Ei solvuks. Ma arvan, et ta kannaks seda nagu paguneid.

Homoseksuaalsuse sisulise tähenduse osas fookusgruppides erimeelsusi ei tekkinud.

Markus: Samasooliste inimeste suhet, partnerlust, seksuaalsust.

Marika: Muidu on see omasooiharlusest.

Anna: See on selline armastus.

Venekeelses grupis toodi lisaks homoseksuaalsuse puhul korduvalt välja, et tegu on patoloogiaga, mida tuleb ainult seetõttu ühiskonnas tolereerida.

Olga: Ma leian, et see on haigus. Aga ma ei hakka homoseksuaali ära tõukama, täpselt samuti nagu ma ei tõuka ära diabeetikut, kes iga päev süstima läheb. /.../ Minul on neist inimestest lihtsalt kahju, sest neil ei ole füsioloogilist võimalust oma lapsi saada.

Lisaks tuli esile, et kui meedias kajastatakse homoseksuaalsuse teemat liiga palju, siis inimeste omavahelises suhtluses on tegu siiski tabuga, mida püütakse vältida.

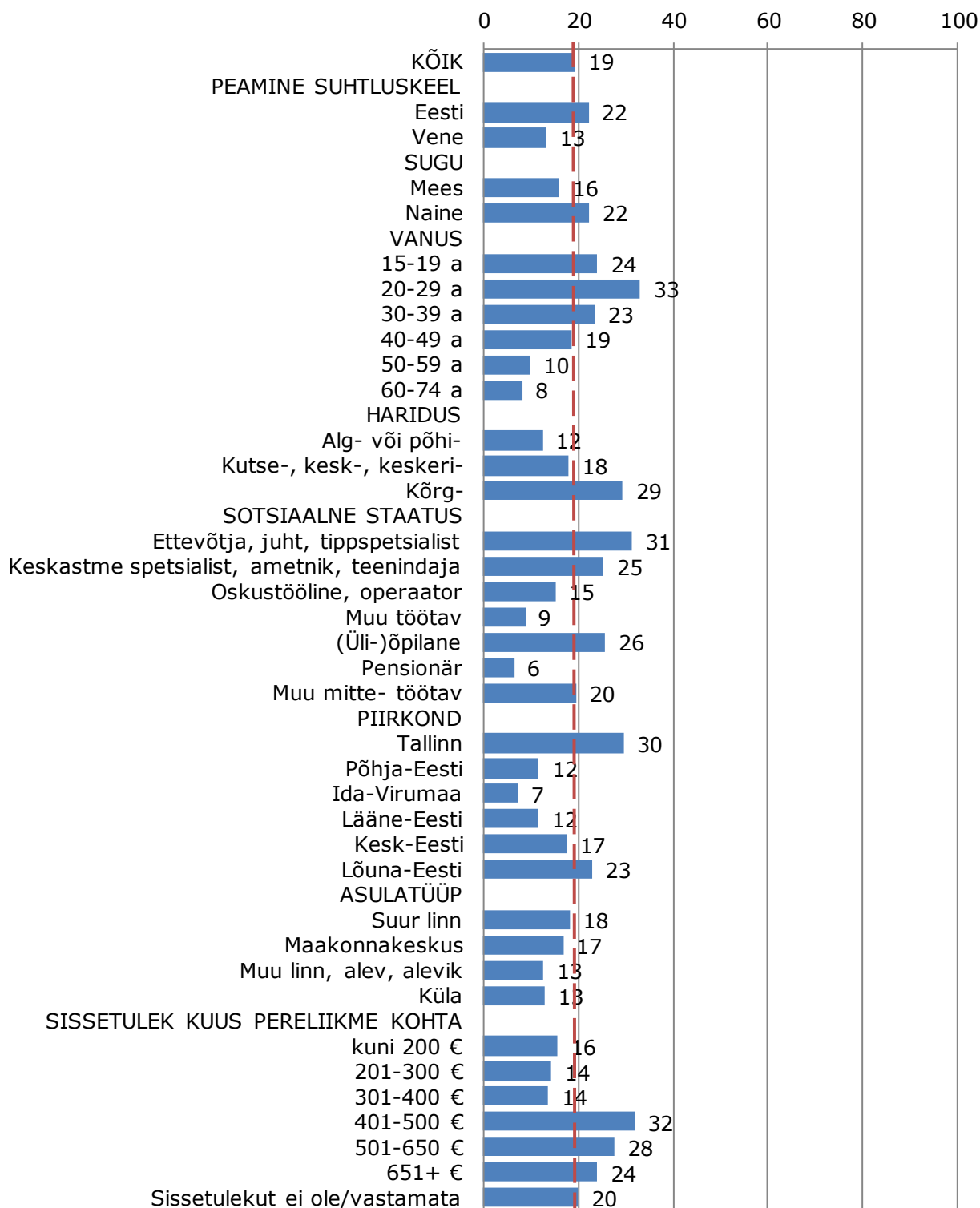
Marina: Pigem tabu. Keegi niisama sellest rääkima ei hakka. /.../ Keegi ei taha sellest rääkida. Keegi ei räägi.

Mihkel: Minu meelest see vanemas põlvkonnas on suhteliselt tabuteema veel. Sellest räägitakse, kuid peetakse tabuna. Minu põlvkonnas [33 aastane] on see pooleks umbes, et pooled räägivad sellest vabalt. Kuid tuleb peale noori ja nemad juba räägivad sellest, seda tabuks pidamata.

2.2 Kokkupuude homoseksuaalsete inimestega

Homoseksuaalsete inimestega on kokku puutunud 19%±2,4% Eesti 15-74-aastasest elanikkonnast, so 95%-lise tõenäosusega 174 – 224 tuhat inimest.

Homoseksuaalidega on enam kokku puutunud eestikeelsed elanikud, 20-29-aastased, tallinlased, pigem keskmisesse sissetulekugruppi kuulujad (401-500 eurot kuus pereliikme kohta, sh valdavalt lastega pered), kõrgharidusega inimesed, ettevõtjad, juhid tipp- ja keskastmepetsialistid, ametnikud, teenindajad (joonis 4).

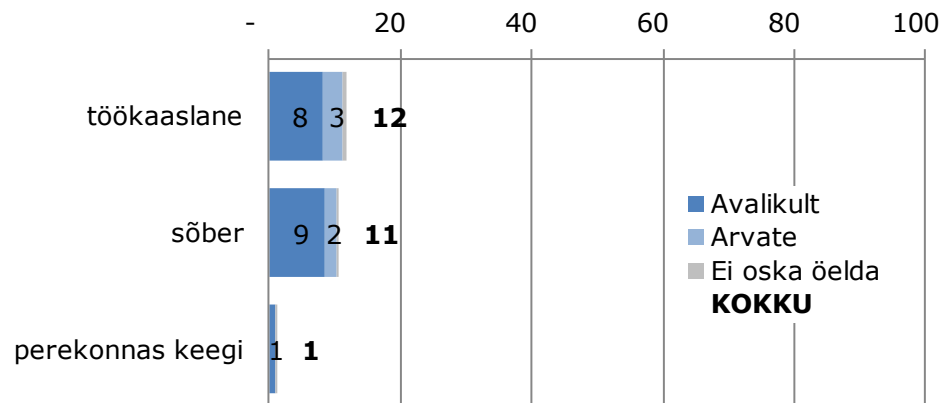
Joonis 4. On homoseksuaalsete inimestega kokku puutunud (% , n=1005)

Oma perekonnas on homoseksuaalne inimene vaid 1%-l, sõpruskonnas 11%-l ja endiste või praeguste töökaaslaste seas 12%-l Eesti elanikel (joonis 5).

Valdavalt on need homoseksuaalsed inimesed, keda vastajad teavad, avalikult homoseksuaalsed.

Homoseksuaale on veidi rohkem Tallinnas ja kõrgharidusega inimeste lähikonnas.

Joonis 5. Kokkupuude homoseksuaalsete inimestega (% , n=1005)

Fookusgruppidest selgus, et tutvusringkonna tasemel on kokkupuuteid homoseksuaalidega paljudel, kuid lähedamas ringis vähestel.

Marina: Igaühel teist on selline tuttav, kes nii elab, ainult et teie ei tea sellest. /.../ Kui inimene on õnnelik, siis las ta olla, jumala eest.

Mõlemas fookusgrupis oldi arvamusel, et homoseksuaalsus on alati olemas olnud ja sellega tuleb leppida ja see pole häiriv seni, kuni seda peale ei suruta, rõhutata, propageerita.

Anton: Loomulikult homoseksuaalsus ei pea olema varjatud, see võib olla avalik, aga see ei tohi olla pealesurutud. Sa ei pane endale silti, et sa oled pede või lesbi - samamoodi nagu, et sa oled juut. Inimeste sildistamine on halb. /.../

Kaidi: Minul on isiklikult kokkupuudet olnud, kuid mina pole sellest probleemi tekitanud. Meil tutvusringkonnas seda ka ei reklaamita. Ma nõustun et mingil hetkel, kui see on peale surutud puhas reklaam, lähme paraadile ja lehvitame lippu, siis see on juba häiriv. Muus osas, iga inimese enda valik, mis ta seal koduseinte vahel teeb.

Kui venekeelses fookusgrupis oldi arvamusel, et parem on, kui oma seksuaalset sättumust varjatakse ja ei avalikustata, siis eestikeelses seda oluliseks ei peetud, pigem oldi ses osas ükskõiksemad.

Olga: Meil lihtsalt ei avalikustata seda, aga kokku puutume me sellega pidevalt. Teie endi juuksurid, väga sageli ka kokad. Nad lihtsalt ei räägi sellest. Nad teavad, kellele võib sellistest asjadest rääkida ja kellele ei saa. Mu lastel on selliseid sõpru, me saame kõik väga hästi läbi, keegi kedagi ei sega. Ja kõik austavad üksteist. Ja tõesti, kui inimesed töötavad ja head raha teenivad, siis on, mille eest austada. Elukutselises ja ühiskondlikus mõttes.

Larissa: Alati on ju varjatud. Tehti seda salaja, muidugi on see alati olemas olnud, aga varem seda ei riputatud nagu musta pesu nööri peale. /.../ Las nad istuvad omaette, kodus, kohvikus, olgu mingites ühendustes või seltsides, aga avalikult ei ole vaja seda teha.

2.3 Homoseksuaalsuse vastuvõetavus

2.3.1 Homoseksuaalsuse isiklik vastuvõetavus

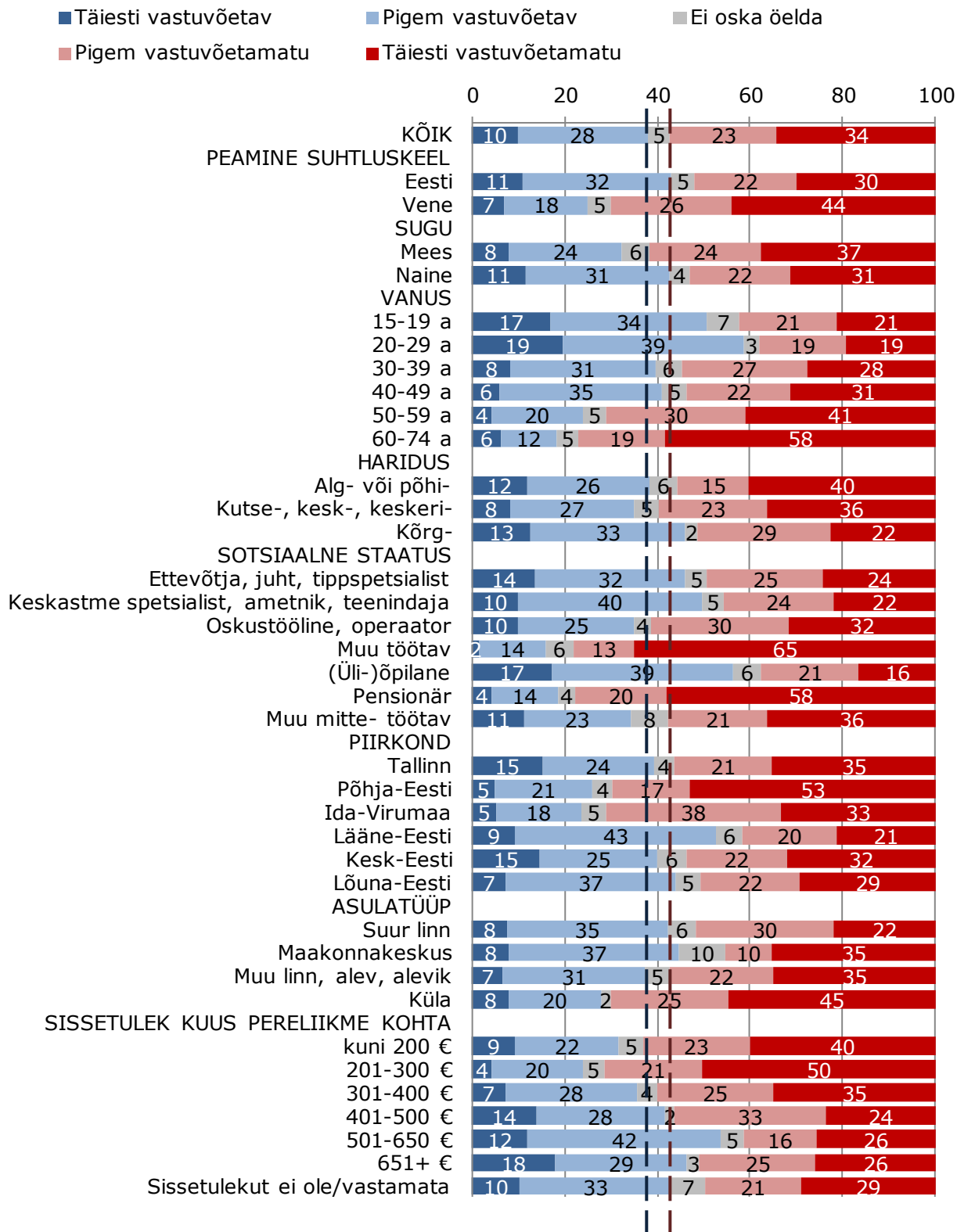
Vastajatelt uuriti, kui vastuvõetavaks nad homoseksuaalsust peavad. Selgub, et 38% vastajaist peavad homoseksuaalsust vastuvõetavaks, sh täiesti vastuvõetav on see 10%-le. Homoseksuaalsust vastuvõetamatuks pidajaid on rohkem – 57%, sh täiesti vastuvõetamatu on see 34%-le (joonis 6).

Homoseksuaalsus on keskmisest vastuvõetavam naiste, 15-29-aastaste (sh õpilaste), kõrgharidusega ja kõrgema sotsiaalse staatusega inimeste seas, piirkonniti Lääne-Eestis; vastuvõetamatum on see aga vastupidiselt meeste ja üle 50-aastaste (sh pensionäride) seas, lisaks lihttöölise, piirkonniti Põhja-Eesti ja Ida-Virumaa ning külade elanike seas.

Lisaks on näha, et kui madalamatesse sissetulekugruppidesse kuulujad (≥ 400 € kuus pereliikme kohta) peavad homoseksuaalsust sagedamini vastuvõetamatuks, siis kõrgematesse sissetulekugruppidesse kuulujad (≤ 400 € kuus pereliikme kohta) vastuvõetavaks.

Erinevus ilmneb ka peamise suhtluskeelega alusel – kui eestikeelsest elanikkonnast peavad homoseksuaalsust vastuvõetamatuks 51%, siis venekeelsest elanikkonnast lausa 70%.

Ka fookusgruppide puhul sattus eestikeelsele gruppi rohkem homoseksuaalsust pigem vastuvõetavaks ja venekeelses seda pigem vastuvõetamatuks pidajaid. Vastavalt sellele jagunemisele kujunes ka gruppide üldine hoiak kogu teemasse pigem ühele või teisele poole.

Joonis 6. Homoseksuaalsuse isiklik vastuvõetavus (% , n=1005)

2.3.2 Homoseksuaalsuse vastuvõetamatuse põhjused

Neilt, kes pidasid homoseksuaalsust pigem või väga vastuvõetamatuks uuriti selle põhjuseid vabas vormis. Hiljem sarnase sisuga vastus rühmitati ja koondati ühtse nimetuse alla. Vastuse andis 89% vastajatest nimetades valdavalt vaid ühe põhjuse. Tulemused on kahanevas järjetuses esitatud joonisel 7.

Homoseksuaalsust peetakse valdavalt vastuvõetamatuks seetõttu, et see on loomu- ja loodusevastane ehk ebatraditsiooniline (28%). 22% tõi välja, et see on ebanormaalne ja ebameeldiv (ei pea õigeks).

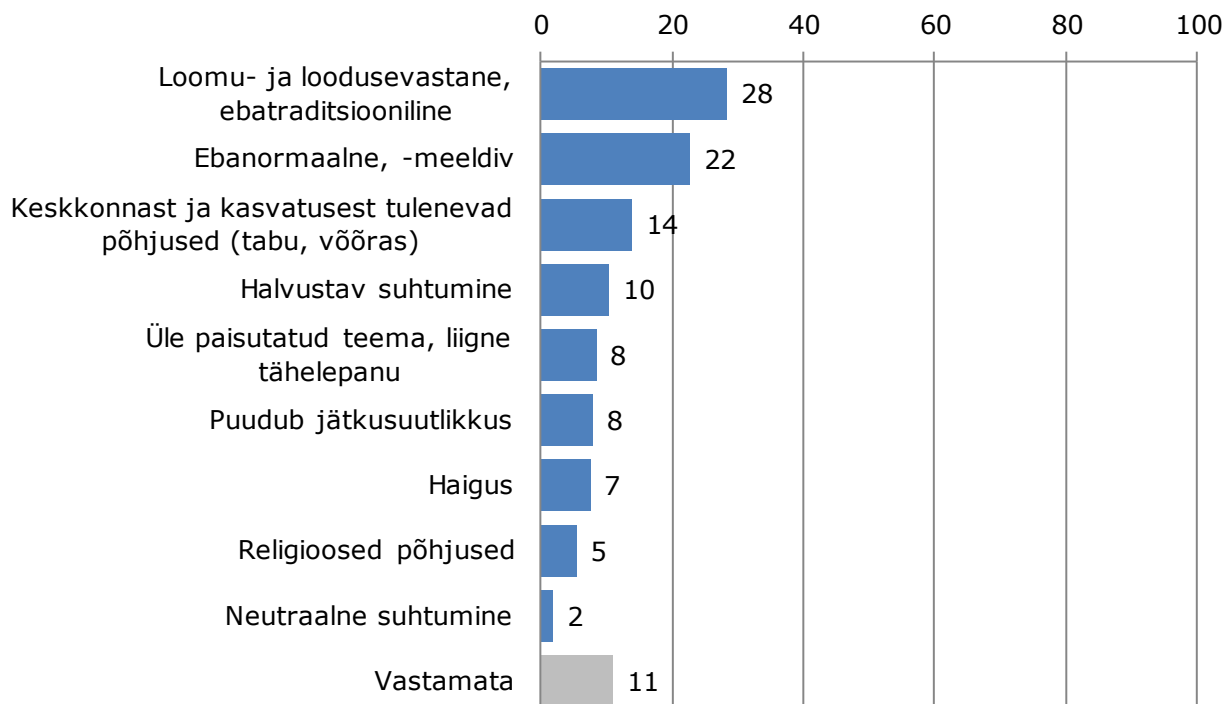
Keskkonnast ja kasvatuses tulenevate põhjustena (14%) nimetati sagedamini, et see on eetika vastu, mõistmatu, arusaamatu, võõras ja tabu, pole sobilik ega omane või vastaja pidas end konservatiivseks ja vanamoodsaks.

Halvustava suhtumisena (10%) öeldi sagedamini, et see on vastik, rõve, jõle, nõme, siivutu ja metsik.

Muid vastuseid anti juba vähem kui kümnendiku poolt.

Kui loomu- ja loodusevastatus oli sagedamini antud vastus just 30-39- ja üle 60-aastaste (vastavalt 39% ja 36%) seas, siis kõrgharidusega vastajad nimetasid teistest sagedamini, et neile on homoseksuaalsus vastuvõetamatu just selle teema ülepaisutatuse pärast (16%). Muus osas olulisi erinevusi ei ilmnenu.

Joonis 7. Põhjused, miks homoseksuaalsust peetakse vastuvõetamatuks (% , n=625, pidasid homoseksuaalsust pigem või väga vastuvõetamatuks)

Kuna homoseksuaalsus oli pigem vastuvõetamatu venekeelse fookusgrupi osalejate jaoks, siis peatuti seal ka homoseksuaalsuse põhjustel vastavauas kontekstis. Välja toodi järgnevaid teemasid sarnaselt kvantitatiivsele uuringule: on haigus, puudub jätkusuutlikus, religioossed põhjused (vt ka [joonis 7](#)).

Olga: Mina leian, et see on psühholoogiline haigus, mis on inimesel tekkinud, võib-olla isegi temast sõltumatutel põhjustel. Tänapäeval on ka selline arvamus, et toiduained, mida me sööme, sisaldavad aineid, mis mõjutavad inimeste hormonaalseid suhteid ja omavahelisi suhteid. Aga ka psühholoogilised aspektid /.../ Minu ühemõtteline arvamus on, et see on haigus, täpselt nagu diabeet, nagu onkoloogilised haigused. /.../ Minul on neist inimestest lihtsalt kahju, sest neil ei ole füsioloogilist võimalust oma lapsi saada.

Jelena: See on ka ummikharu, sest kaks naist ei saa last sünnitada, nagu ka kaks meest ei saa.

Stas: Mina olen kategooriliselt vastu, õigeuskliku kristlasena olen kategooriliselt vastu.

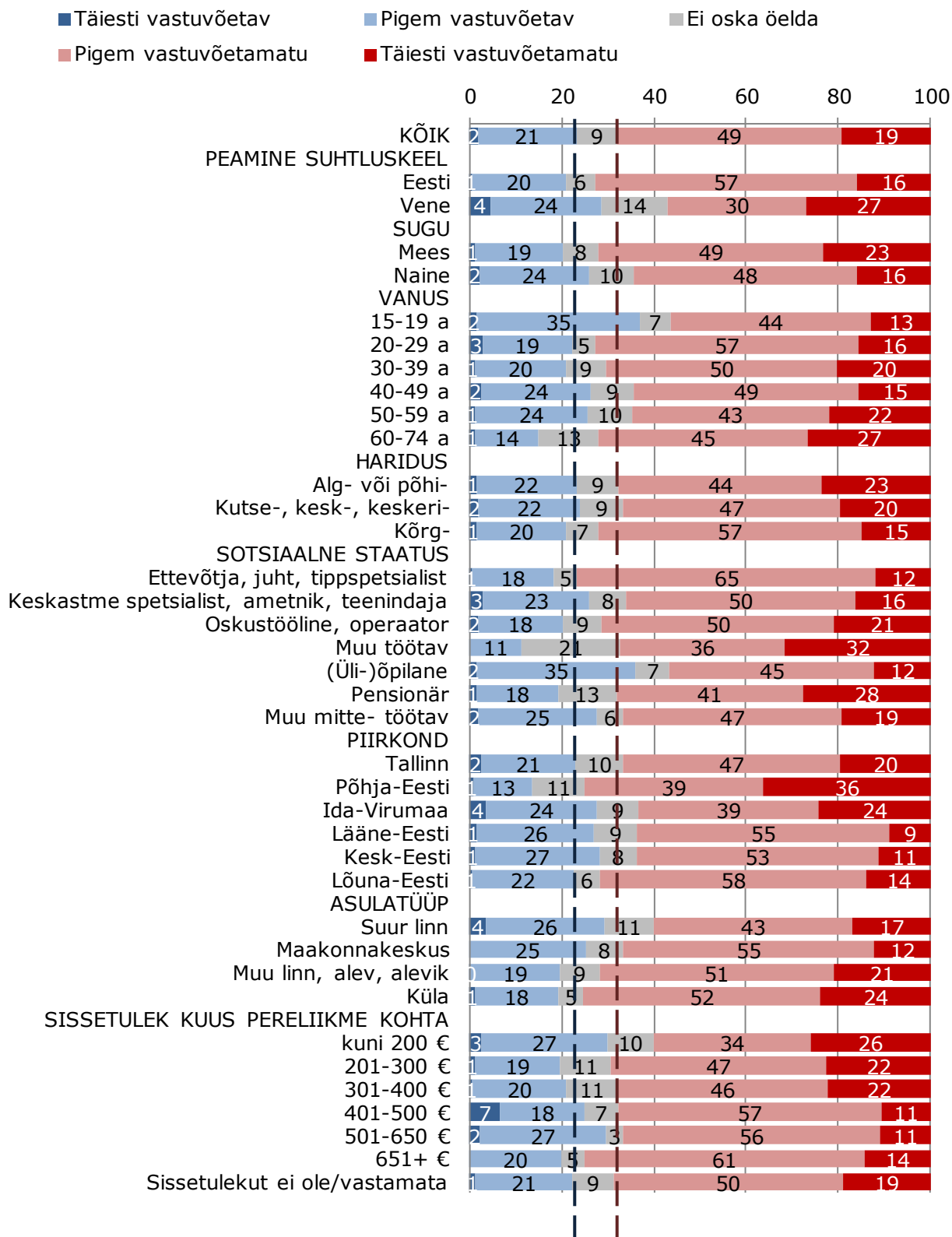
2.3.3 Homoseksuaalsuse arvatav vastuvõetavus Eesti ühiskonnas

Lisaks enda suhtumisele uuriti ka, milline tundub ühiskonna suhtumine homoseksuaalsusesse. Üldiselt arvatakse, et homoseksuaalsust peab vastuvõetamatuks 68%, sh täiesti vastuvõetamatuks 19% ühiskonnast (joonis 8). 23% vastajaist arvab, et homoseksuaalsust peetakse ühiskonnas vastuvõetavaks, sh täiesti vastuvõetavaks 2%-l juhtudest.

Võrreldes vastajate suhtumist (joonis 5) arvatava üldise suhtumisega, selgub, et **ühiskonna suhtumist homoseksuaalsusesse peetakse tervikuna vähem sallivamaks kui see tegelikult on** (vastuvõetamatuks pidajaid kokku vastavalt 57% vs 68%), samas ei peeta ühiskonna suhtumist nii jäigaks kui see on (täiesti vastuvõetamatuks pidajaid vastavalt 34% vs 19%). Sama kinnitab ka homoseksuaalsust vastuvõetavaks pidajate võrdlus – tegelikult on selle pooldajaid palju enam kui arvatakse ühiskonnas olevat (vastuvõetavaks pidajaid kokku vastavalt 38% vs 23%)

Seda, et homoseksuaalsus on ühiskonnas vastuvõetav, arvavad teistest sagedamini 15-19-aastased, sh õpilased; taunitavam tundub see aga sagedamini meeste, ettevõtjate, juhtide, tippspetsialistide ja külade elanike jaoks (joonis 8).

Kui eestikeelse elanikkonna jaoks on kõige valdavam seisukoht, et homoseksuaalsus on Eesti ühiskonnas pigem vastuvõetamatu (57%), siis venekeelse elanikkonna seas on keskmisest märgatavalt enam neid, kes arvavad, et see on täiesti vastuvõetamatu (27%).

Joonis 8. Homoseksuaalsuse arvatav vastuvõetavus Eesti ühiskonnas (% , n=1005)

Eestikeelses fookusgrupis leiti, et ühiskonna suhtumine homoseksuaalsusesse on muutunud leplikumaks, kuid teatav tõrges hoiak on siiski säilinud. Lisaks nähakse selget erinevust noorema ja vanema generatsiooni suhtumistes.

Kaidi: Kui nüüd neid [interneti] kommentaare lugeda, siis ikka valdavalt negatiivne. Aga kui eeldades, et kommentaatorid on üks väike osa ainult, kes ükskõik, mis artikleid kommenteerivad, siis pigem neutraalne suhtumine.

Piia: Mulle tundub ka, et ühiskond lihtsalt lepib.

Marika: Mul on tunne, et kogu see teema, homoteema on meie jaoks, kes on tulnud sovjetikumist välja, on viimane paarkend aastat, seda on meedia kajastanud ja kõike võimendanud. Me ikkagi oleme kõikide uute asjade vastu tõrksamad natukene ning sealt ongi võibolla tulnud negatiivne hoiak kõige selle vastu. Võibolla nüüd noorem generatsioon, mis tuleb peale, nemad on võibolla tolerantsemad ja võibolla me jõuame sinna mõnekümne aasta pärast. Siis suhtume nagu kuskil välismaal sellesse. /.../ Siukene tunne on jäänud, et me sisimas ikkagi tõrjume seda eemale endast ja et kõik on siukene paha ja kole ja puhh ja pähh. Seda enam, et need paraadid, lipud, värgid, kila ja kola, siis tulebki jälle selline negatiivne meedia, et näe, seal jälle mingid paljad mehed jooksid ringi, eks ole. Ühiskond ei ole veel nii valmis hurraatama. See võtab aega. Kümme aastat ... /.../ Vanem generatsioon ikkagi eitab, niipalju kui mina olen kohanud. Vanem generatsioon on vanem generatsioon. Tuleb sealt kinnisest, range kasvatuses, piirangutega ühiskonnast. Vanainimestel on omad tõekspidamised ja nooremad on nii ja naa. Tõesti on ka siukseid, kes suhtuvad sellesse tõesti tõrjuvalt.

Anton: Näiteks kaksikend aastat tagasi see oli nii rangelt keelatud ja arvati, et see on psüühiline häire või haigus, siis pandi haiglasse ja /.../ nüüd lihtsalt sellest vaikiti kümme aastat ja viimase kümne aasta jooksul püütakse seda /.../ nii glamuurselt ja nii popiks ajada. Aga siin ei ole midagi poppi. No, kas te kujutate ette, kui keegi hakkab tänaval loomade suhtes armastust propageerima.

Kristi: /.../ Niipalju kui mina noormehi tean, siis enamus on siiski vastu. Et kui noored naised on veel rohkem neutraalsed, siis väga paljud noored mehed on vastu. Ma arvan, et vanemad on siiski natukene rangemad. Aga noortega ei saa öelda, et see nii popp oleks või midagi.

Venekeelses fookusgrupis peeti ühiskonna suhtumist homoseksuaalsusesse aga üsna üheselt negatiivseks. Küll toodi välja, et suhtumine lesbidesse on leebem kui suhtumine geidesse.

Larissa: Muidugi [suhtutakse] negatiivselt, kuidas siis veel? /.../ Isegi kui neid saab 50%, siis ülejäänud osa jääb neisse ikkagi negatiivselt suhtuma. Alati jääb. Isegi kui seadused vastu võetakse. Olgugi nad siis seadustega kooskõlas, aga hinges suhtuvad kõik ülejäänud neisse ikkagi negatiivselt.

Olga: Kõige sagedamini negatiivselt. Mehed on vastu, väga vastu.

Maksim: Negatiivselt suhtutakse. Töö juures suhtutakse negatiivselt. Ei taheta tööle võtta ja ei võetagi. Ma leian, et see sõltub muidugi konkreetsest inimesest.

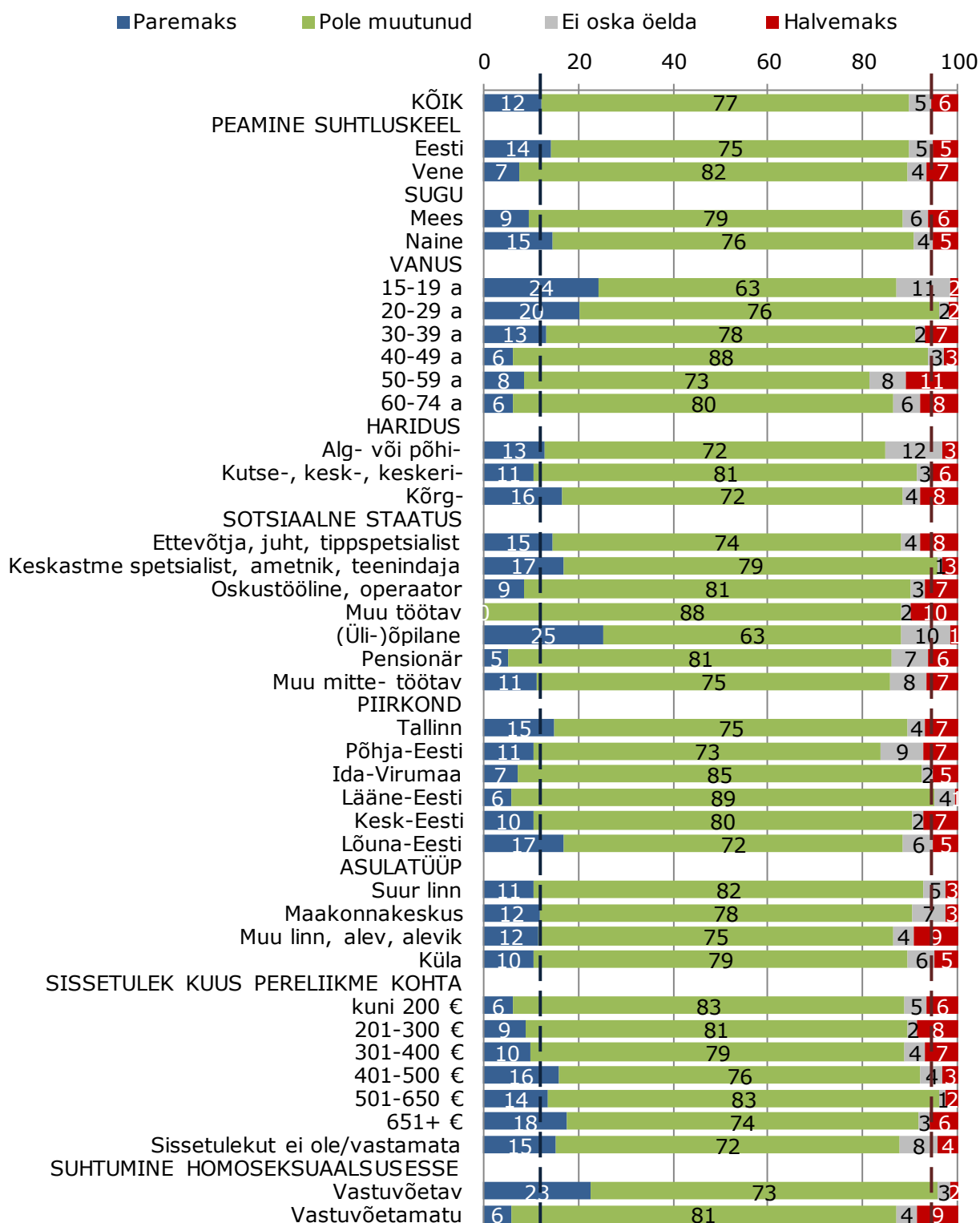
2.3.4 Suhtumise muutus homoseksuaalsusesse

Viimase kolme aasta jooksul pole homoseksuaalsusesse suhtumises 77% elanike jaoks muutust toimunud, 12% täheldab aga suhtumise muutust paremuse ja 6% halvemuse poole; vastata ei osanud 5% (joonis 9).

Suhtumine on paremaks muutunud viimase kolme aasta jooksul 15-29-aastastel, sh õpilastel; halvemaks aga 50-59-aastastel. Suhtumine ei ole muutunud 40-49-aastastel, kutse-, kesk-, või kesk-eriharidusega inimestel, lihttöolistel ning piirkonniti Ida-Virumaal ja Lääne-Eestis.

Suhtumine homoseksuaalsusesse on paranenud viimase kolme aasta jooksul keskmisest enam neil, kelle jaoks see teema on vastuvõetav ning keskmisest halvemaks muutunud neil, kelle jaoks see on vastuvõetamatu.

Joonis 9. Suhtumise muutus homoseksuaalsusesse viimase kolme aasta jooksul (% , n=1005)

Fookusgruppides täheldati, et suhtumise muutus homoseksuaalsusesse ei ole üheselt negatiivne ega positiivne, kuid toimunud on siiski muutus - viimaste aastate jooksul on selle teemaga harjutud, kuid meediapoolse liigse ja vastandliku infotulva tõttu on inimesed muutunud selle teema suhtes ükskõikseks.

Anna: Minu meelest on nii nagu varemgi. Ma ei pööra tähelepanu sellele, mida homoseksuaalsusest kuskil uudistes räägitakse.

Alo: Pigem mingi hetk muudeti Euroopa määruste järgi seaduseid. Inimesed aktsepteerivad lihtsalt neid seadusi. /.../ Tulevad, teevad oma paraadi, mis me teha saame. Mõned lähevad munadega loopima, aga see on maksimum. /.../ Teemast minnakse mööda kas liiga kergemeelselt või teadmatuses sellest, mis see tegelikult on.

Marika: Ongi, et meedia kajastab seda asja natuke rohkem, eks ole. Viimased viis aastat näiteks. Mingil määral sa ikkagi harjud ära sellega. /.../ Noh, so what, trampisid seal mis iganes paraadil, avati uus järjekordne homobaar /.../ Sa võtad seda nagu - noh jah. Võibolla need viis aastat see meedia on teinud töö ära. Seda infot tuleb nii palju peale ja me oleme võibolla natukene tuimemaks läinud. Võibolla mõni on eriti särtsu täis sellest läinud, aga ma arvan et paljud juba, noh nad lepivad selle asjaga.

Mihkel: Minu meelest meedia kajastab seda küsimust ühest küljest väga positiivselt, tehakse personaalsaateid, kes üks või teine on gei ja räägitakse, kui vaba ja lahe see inimene on ja kui hästi ta ühiskonda sobib. Sellest hoolimata, et tal on võibolla selline puudus. Aga teisest küljest, see suhtumine on minu arvates kohati negatiivne, ülekritiseeriv. Tuuakse esile seda, et rahvamassid on väga märatsevade geiparaadile vastu ja omakorda märatsevad kõvasti. Mulle jääb mulje, et nii üks kui teine pool räägib märgist mööda võibolla. Niihästi need, kes homoseksuaalsust propageeriksid, kuid kindlasti ka need, kes sellele teravalt vastu on. /.../

Kaidi: Tihtilugu on mulle jäänud arusaamatuks, mis see eesmärk on. Mida me soovime siis tegelikult? Miks me neid kajastame? Üldiselt need artiklid on sisutühjad. Seal ei tule mitte midagi välja. Kas me siis soovime, et ühiskond aktsepteeriks seda, või me soovime, et just ei aktsepteeriks?

Anton: Ma arvan et ühiskonnas on rohkem mitte neutraliteeti, vaid ükskõiksust. Need on natukene erinevad sõnad, et kui vaadata suhtlusringkonda, siis need kes on suuremaks kasvanud, neil on lihtsalt suva. Et on ta seal olemas või ei. On ta gei või mitte. Keegi ei tee enam isegi välja. Absoluutselt ükskõik. Et oled sa lesbi? A, mis siis, mida sa tahad mulle sellega öelda? Sama valge inimene või sama must inimene.

Neilt, kelle suhtumine on viimase kolme aasta jooksul muutunud paremaks, uuriti kust saadud teave on nende suhtumist geidesse ja lesbidesse paremaks muutnud. Võis anda mitu vastust. Vastata oskas 78% andes keskmiselt 1,9 vastust. Vastused on näha kahanevas järjestuses joonisel 10.

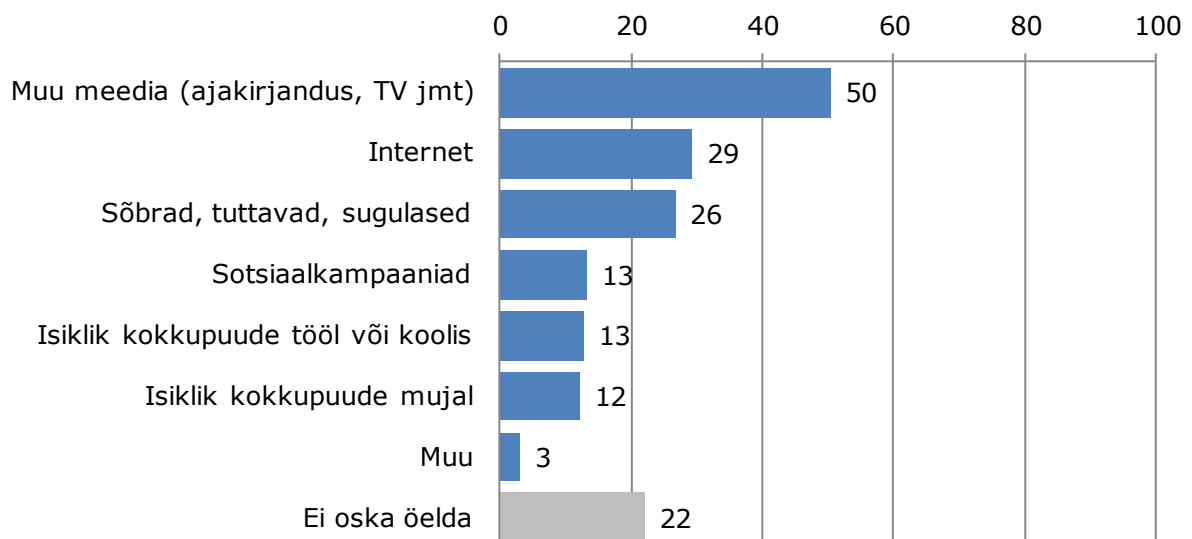
Eelkõige saadakse homoseksuaalsusesse positiivset suhtumist tekitavat teavet traditsioonilise meedia vahendusel (50%), seejärel pea samavõrd internetist (29%) ja sõprade, tuttavate, sugulaste vahendusel (26%).

Võrreldes antud vastuseid nendega, kust üleüldse LGBT temaatika kohta teavet on saadud (joonis 1), siis selgub, et positiivses suunas on suhtumist mõjutavate kanalitena antud kontekstis sagedamini nimetatud sõpradelt, tuttavatelt ja sugulastelt saadud teavet, kuid ka isiklikku kokkupuudet.

Suhtumist homoseksuaalsusesse on viimase kolme aasta jooksul parandanud keskmisest enam:

- Traditsioonilise meedia kaudu – 40-49-aastased (77%);
- Interneti kaudu – 20-29-aastased (45%), õpilased (50%);
- Sotsiaalkampaaniatest – väikelinnade, alevite, alevike elanikud (35%);
- Sõpradelt, tuttavatelt, sugulastelt – õpilased (44%);
- Isikliku kokkupuute kaudu tööl või koolis – 20-29-aastased (35%) ja tallinlased (26%).

Joonis 10. Teabeallikad, mille tõttu on suhtumine homoseksuaalsusesse viimase kolme aasta jooksul muutunud paremaks (% , n=170, suhtumine on muutunud paremaks)

Fookusgrupis toodi homoseksuaalsuse temaatika tolerantsemaks muutumise põhjusena ühiskonnas välja erinevate generatsioonide suhtumise muutust läbi isikliku kontakti üldise sallivuse kontekstis.

Markus: Ma tahaksin välja tuua enda nägemuse generatsioonide tolerantsemusest. Oli jah siin aastakümneid tagasi realselt selline olukord, kus inimesed tunnistasid, et see on juba psüühiline hälve. Et see on täiesti absurd ja midagi sellist ei saa olla ja kui sa oled selline, pole sa inimene ja sa peaksid haiglasse minema. Ma tean inimesi, kes on oma viiekümnendates, ja kes arvavad, et neil on psüühiline hälve, kuigi realselt sellega tegu pole. Aga miks minu arvates on muutunud noorem generatsioon aktsepteerivamaks, ongi seesama tutvusringkond. Et kui su hea sõber ükskord ütleb, et ta on homoseksuaalne, siis sa suure tõenäosusega arvatavasti ei tõrju teda ära. Sa aktsepteerid seda. Ja sealt tekibki niisugune ahelreaktsioon, et hakkad aktsepteerima teisi homoseksuaalseid inimesi ka rohkem. Vanemas generatsioonis seda ei juhtunud. Kui keegi ütles, et ta on homo, siis sai piki päid ja jalgu ja mida iganes veel.

Mihkel: Siit see tulebki välja, et seal nooremas seltskonnas vaatepunkti muutus on tingitud siiski millestki muust, sest kui minu isa, tema noorepõlve ajal parim sõber, oleks öelnud, et ta on homoseksuaalne või mõnes teises seltskonnas, siis niisugune inimene oleks välja tõrjutud ja see sõprus oleks lõppenud. Uuemas generatsioonis see sõprus kestab edasi. Nad on juba sallivamad. Mingisugune muu muudatus on toimunud.

2.4 Homoseksuaalsuse vastuvõetavuse piirid

Järgnevalt vaatleme hüpoteetiliselt, kuidas suhtutakse homoseksuaalsusesse siis, kui see puudutaks igapäevaelu ehk millised on homoseksuaalsuse vastuvõetavuse piirid. Vastajatele esitati 9 erinevat väidet ja paluti vastata, kas need kehtivad nende puhul või mitte. Tulemused on esitatud joonisel 11 nõustuva vastuse põhjal kahanevas järjestuses.

Kõik väited, mis puudutavad vastaja enda kokkupuudet homoseksuaalsusega, on saanud rohkem positiivse kui negatiivse suhtumise osaliseks; kuid niipea kui tegu on oma lapse vastava kokkupuutega, saavutab ülekaalu negatiivne suhtumine.

Kõige ebakindlamad ollakse selles, kuidas suhtuda oma lapsedesse, kui ta oleks gei või lesbi; vastuse jättis andmata 29%.

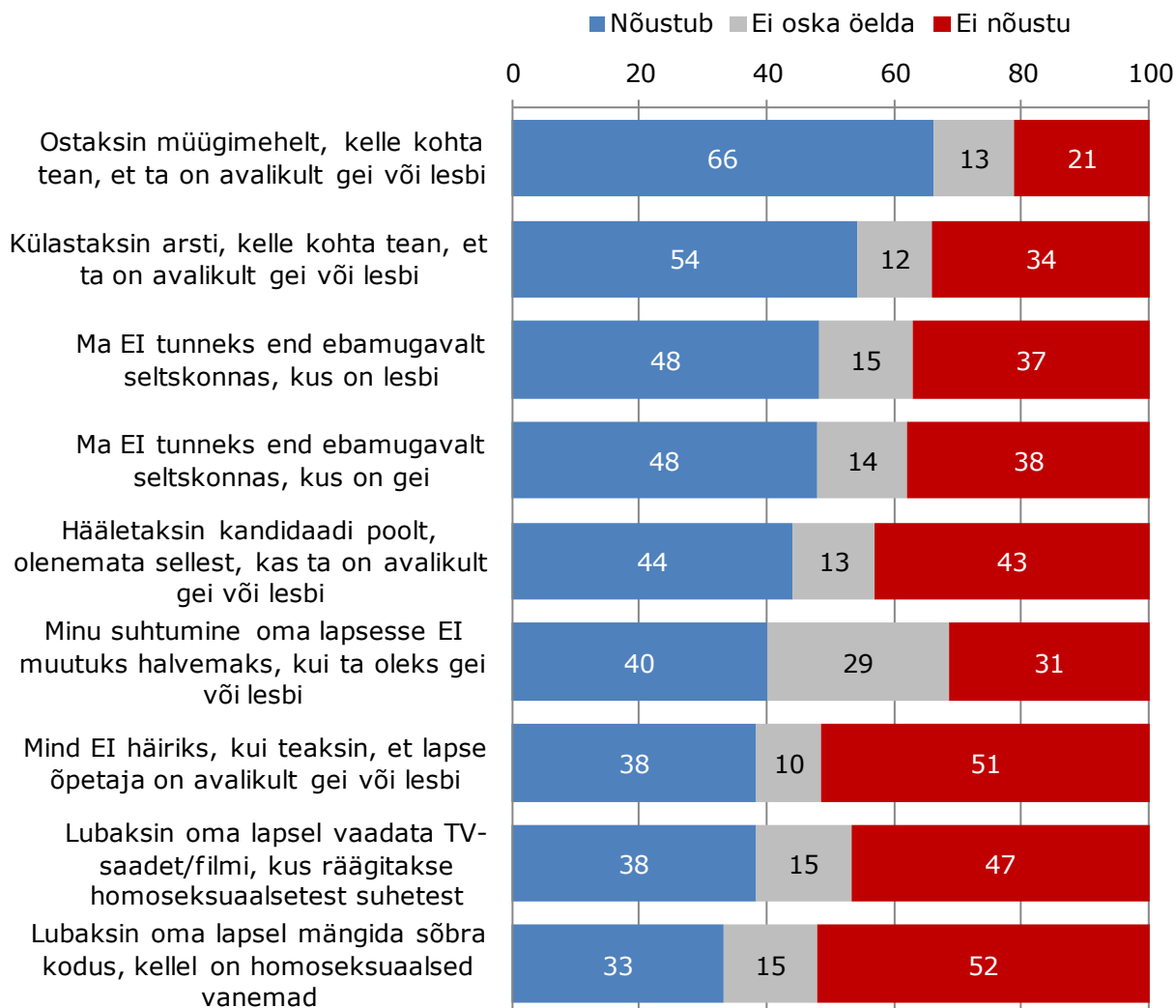
Avalikult gei või lesbi kandidaadi poolt hääletajate ja mitte-hääletajate osakaalud jagunesid võrdselt.

Suhtumised seltskonnas nii koos geide kui ka lesbidega viibimise mugavusele on sarnased, seda ka erinevate taustaandmete põhjal.

Kõikide väidete puhul olid tolerantsemad samad vastajate grupid, kes peavad homoseksuaalsust vastuvõetavaks ja taunivamad need, kes peavad homoseksuaalsust vastuvõetamatuks (vt lk 20 ja joonis 6).

Eesti- ja venekeelse elanikkonna puhul erinevad väidetega nõustujate osakaalud omavahel 15-32%, sh on venekeelne elanikkond oluliselt vähem nõustuv. Kõige enam eristub nõustujate osakaal väite puhul, et lubaksin oma lapsel vaadata TV-saadet, filmi, kus räägitakse homoseksuaalsetest suhetest (48% vs 16%).

Järgnevalt peatume veel mõningatel eelmainitud teemadel spetsiifilisemalt.

Joonis 11. Homoseksuaalsuse vastuvõetavuse piirid (% , n=1005)

2.4.1 Kui seltskonnas on gei või lesbi

Fookusgruppides peeti seda, et seltskonnas on gei või lesbi valdavalt vastuvõetavaks - kui inimene on meeldiv, siis ei ole ka oluline, milline on tema seksuaalne sättumus. Siinjuures peeti siiski oluliseks, et ta oma orientatsiooni ei rõhutataks.

Markus: Enda seisukohast ka mingit suurt vahet ei ole. Oma tutvusringkonnas on ka homoseksuaalseid inimesi. Kas nad seda mulle ütlevad või mitte, see ei mängi suurt rolli. Põhiline on see, kas see inimene ise on vastuvõetav. Kui tema respektierib mind, respektierin mina teda. /.../ Selles suhtes, et kui ta lihtsalt ütleb, et ta on, siis „so what“. Kui ta hakkab kätt püksi ajama, siis on asi hull.

Aljona: Mina suhtlen inimesega üldse ilma sugu arvestamata. Mind huvitab tema arvamus, ma vaatan talle silma ja ei mõtle üldse, milline ta orientatsioon on või milline ta on öösel, päeval või voodis. Mis tähtsust sellel minu jaoks on? Ma lihtsalt suhtlen temaga.

Marika: Nad on ka inimesed, neil on väga palju häid külgi ja mul on ka paar tuttavat. Esimesed viis minutit oli võibolla, et „aah!“ Anti niisugune taustavihje. /.../ Võibolla ta natukene häirib, et ta on homo. Et okei, ma tean ta tausta. Võibolla ta esimesed 10-15 minutit häirib. /.../ Ma sain sellest foobiast tõesti üle. Minujaoks on nüüd kadunud see. Parem on, kui ma ei tea seda tausta, sest igaühel meist on omad väiksed kiiksud ja neid ei ole vaja teada. Me võtame seda inimest nagu inimest, nagu me näeme teda. Mitte, et mis, tema on nüüd homo. On ta mingi lähisõber või hea tuttav, siis võibolla tõesti tasapisi. Aga tuttavad, kolleegid, kes iganes, mul ei ole vaja seda tausta teada. Ja niimoodi ma saan vabamalt suhelda. Võibolla tõesti hakkad alateadlikult sildistama, ei oska öelda.

Alo: Seda ei pea reklaamima. Kui inimene on selline nagu ta on, tema käitumine ja kõik, okei no. Aga, et ta läheb igal pool pasundab seda, et ma olen homo, olen homo, olen homo ... [see ei sobi].

Venekeelses grupis esines aga ka vastupidine ja üsnagi äärmuslik seiskoht.

Larissa: Kui mina mõnda sellist kohtan, siis ma lähen kohe end pesema. Nii ongi. Duši alla lähen.

2.4.2 Kui sõjaväes teenib gei või lesbi

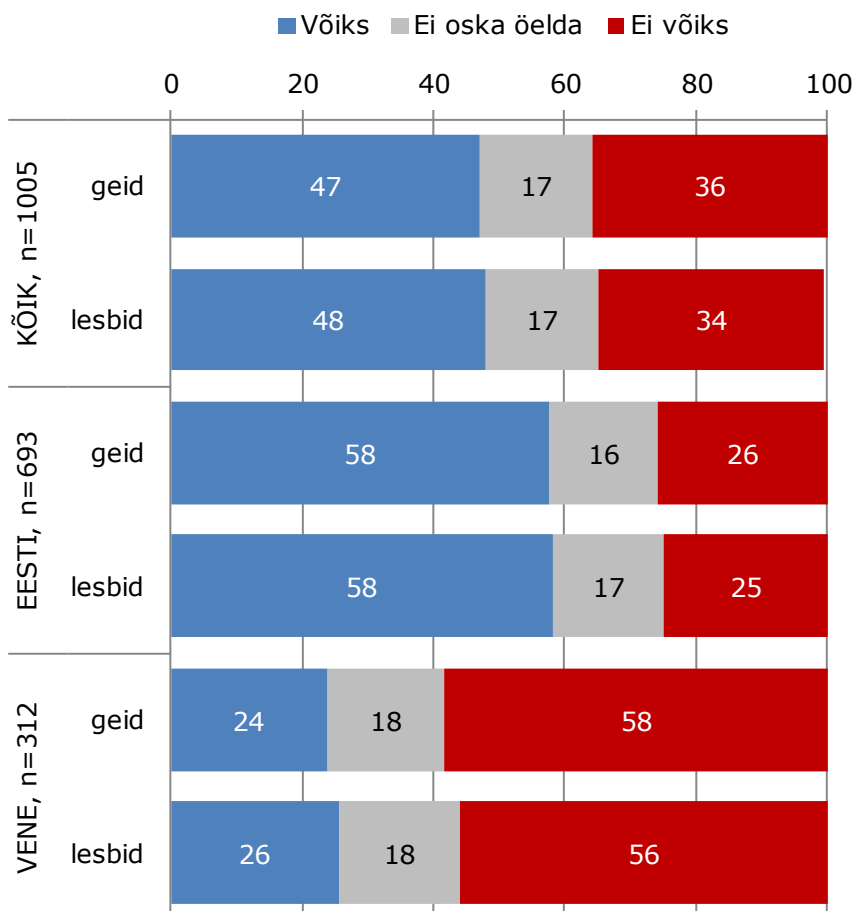
Nagu näha [joonisel 11](#) geide ja lesbide seltskonnas viibimise nii ka [joonisel 12](#) nende avalikult sõjaväes teenimise puhul, on suhtumised jagunenud peaaegu identselt. Nende avalikku teenimisse Eesti sõjaväes suhtutakse valdavalt soosivalt ja seda mõlemate puhul ühel määral.

Seega Eesti elanike suhtumine geidesse ja lesbidesse ei erine, nendesse suhtumine on seotud pigem üleüldise hoiakuga homoseksuaalsusesse.

Ka siin on tolerantsemad need vastajate grupid, kes peavad homoseksuaalsust vastuvõetavaks ja taunivamad need, kes peavad homoseksuaalsust vastuvõetamatuks (vt lk 20 ja [joonis 6](#)).

Täiesti vastandlikud on siinkohal eesti- ja venekeelse elanikkonna suhtumised, kui esimesed on valdavalt soosivad, siis teised taunivad ([joonis 12](#)) ja seda nii geide kui lesbide osas samaväärselt.

Joonis 12. Suhtumine homoseksuaalide avalikku teenimisse Eesti sõjaväes (%)

2.4.3 Kui õpetaja on gei või lesbi

Olukorda, kus lapse õpetaja on gei või lesbi peetakse delikaatseks teemaks – ühelt poolt tundub oluline pigem see, kui hea õpetajaga on tegu, teisalt kardetakse tema mõju lastele.

Üldiselt leiti, et kui õpetaja on professionaalne ja teeb oma tööd pedagoogiliselt hästi, siis tema orientatsioon ei häiri, probleemseks muutub see aga niipea, kui õpetaja hakkab oma sättumust propageerima või muul moel esile tooma.

Anna: /.../ Kogu küsimus oli selles, kas ta õpetab hästi või halvasti. /.../ Õpetaja räägib oma ainst, mitte sellest, kellega ta magab.

Mihkel: Mina arvan, et ühest küljest on küsimus selles, et ta ei propageeriks oma teguviisi või kalduvust. Kuni ta seda ei tee, senikaua on päris ohutu.

Markus: Kui see lapse õpetaja on homoseksuaalne, siis põhiline asi on ikkagi see, et ta teeks ikka oma professionaalset tööd. Kui ta ei tee, kui ta propageerib midagi, siis arvatavasti mingil hetkel mängib see välja ka minu lapses. Sellisel juhul on probleem. Siis vajaks see mingit lahendust ja siis ilmselgelt see õpetaja ei tee oma tööd professionaalselt.

Anton: Praegu ühes koolist on õpetaja homo. Kõik teavad, et ta on homo. Aga tundides nad tegelevad asjadega. Kas olgu see kunst, muusika või mida iganes. Pole sellest kuulnud, et ta on kuidagi hakanud propageerima võrdsoolisi õigusi.

Siiski suhtutakse homoseksuaalsesse õpetajasse täiendava ettevaatusega.

Marika: Aga kui ta pedagoogiliselt on väga hea, teeb oma tööd hästi. Siis las ta sahkerdab seal omaette. Ilma õpilasi häirimata. /.../ [Gümnaasiumis on] mingi uus aineõpetaja homo. Võibolla ta muudab natukene ettevaatlikumaks. Mitte, et ma lähaks direktori juurde rääkima ja võtaks lapse koolist ära, vaid ta hetkeks muudaks ettevaatlikumaks. Samas loomulikult gümnaasiumis oleva lapsega saab suhelda, et kuidas õpetaja siis on. Et kas ta on omal tasemel või hakkab siis põlvesilitamise jutte rääkima. Kui selliseid asju pole, siis ma väga ei muretseks. /.../ Esimese klassi lapse pärast muretseks rohkem. Väiksed lapsed on väga mõjutatavad. Kui ta on ikkagi professionaal, teeb oma tööd. Tal on ka isiklik elu, aga ta ei suru seda peale, siis ma rahuneksin maha.

Alo: Kui nüüd õpetaja on [homoseksuaal] ja ma tean seda, siis mul tekib selline kahtlus, kartus, et ta hakkab lastele seda sama propagandat tegema. Täpselt samamoodi oleks mul väga negatiivne suhtumine, kui ma teaks, et õpetaja on padu-usklik. Üks-üheselt võrdsed. /.../ Kui pole õpilastega seda propaganda teemat. Et kui ta lihtsalt on, siis see mind ei häiri.

Olga: Tekib küsimus: millise õppeaine õpetaja? See on ka oluline. /.../ Matemaatikas poleks mingit vahet. Vene keele puhul poleks mingit vahet. Aga kehalise kasvatuses puhul võib juba vahe olla. /.../ Kui mu poeg seal õpib ja kehalise kasvatuses õpetaja vaatab hoolitseva pilguga, just poisse ... /.../ Ma ei tea, seda ma räägingi, ma ei tea. Antud hetkel ma suhtuksin sellesse ettevaatusega, täiendava järelevalvega. /.../ Samas [nimi eemaldatud] juurest saab väga šiki hariduse, lapsed lõpetavad intellektuaalsetena ja tunnevad keeli ... /.../ See on keeruline olukord.

Teisalt toodi mõlemas grupis välja, et õpetajad on lastele eeskujuks ja sellest tulenevalt arvati osaliselt, et see paneks lapsi paremini suhtuma homoseksuaalidesse (eestikeelses grupis), kuid osaliselt nähti selles just ohtu lapse enda orientatsiooni kujunemisele, kuna nad on nii vastuvõtlikud ja mõjutatavad.

Kristi: Mina arvan, et õpetajad on ka mingil määral eeskujuks noortele. /.../ Siis mingil määral tekib ka suurem respekt geide suhtes.

Madis: Mina arvan, et see annab pigem juurde lapsele. Näitab, et homod on täitsa normaalsed inimesed.

Larissa: Muidugi on see lastele ohtlik, arvestades, et nad on sellised õrnad ja puha, nagu räägitakse. Kui ta [tõlkija: meesõpetaja] vajutab neil õigele psühholoogilisele nupule, /.../ siis on muidugi ohtlik.

Nadja: Oleksin vastu. /.../ Kui õpetaja on lapse jaoks prioriteet, siis laps arvab, et nii tulebki teha. /.../ Kui ta [meesõpetaja] seda ei kuuluta, siis on kõik korras.

Stas: Oo jaa. Kui mulle tutvustataks õpetajat ja öeldaks, et „ta on meil vaat selline,“ siis jookseksin ise minema. /.../ Lapse psüühika on nagu käsnn, see imeb kõike endasse, võtab kõike eeskujuks.

Mõlemas fookusgrupis arutleti antud teema raames, et geist õpetaja puhul pole välistatud laste seksuaalne ahistamine, näiteks toodi Iirimaa katoliku kiriku preestrite laste pilastamise skandaal.

Vadim: Pedofiilia kahtlus tuleb mängu.

Larissa: Ei usu, et ma salliks, kui keegi, kes töötab koolis, nimetaks end nii, ei usu. /.../ Ühest ei ole kauge samm ka teiseni. Homoseksuaalsusest selle poistega värgini. /.../ [Iirimaal] neil on seal suisa katastroof nende asjadega, kardetakse üldse poisse kirikusse viia. Kogu ühiskond keeb. Sõbranna pere tahab isegi katoliiklikust kirikust välja astuda. /.../

Anton: Kardetakse pedofiiliat jah. /.../ Ma arvan et see on omavahel seotud selle kiriku probleemiga. /.../

2.4.4 Kui oma laps on gei või lesbi

Fookusgrupi osalejatelt uuriti, kuidas nad reageeriksid juhul, kui nende laps ütleks, et ta on gei või lesbi. Üldise arvamuse kohaselt aktsepteeritaks lapse valikut ning teda ei tõrjutaks perekonnast ära, kuigi see oleks algselt šokeeriv ja sellega oleks raske leppida.

Katrin: Mina arvan, et mina aktsepteeriks.

Markus: Alguses oleks arvatavasti segaduses omadega, siis järgmine etapp oleks, et peaks lapsega rääkima, et kuidas lood on. Ära kindlasti ei tõrjuks.

Marika: Esimene pool tundi võtab sõnatuks, ma olen enam kui kindel. /.../ Et poeg ütleb, et tema enam oma tüdrukut ei taha, tahab naabri-Peetrit või mis iganes. Et ta võtaks hetkeks hinge kinni küll. /.../ Ta on ikkagi minu poeg /.../ Eks see on šokeeriv minu jaoks, aga ma arvan, et ma ei põlgaks oma poega ära ja aktsepteerin tema valikuid. /.../ Võibolla esimesed paar päeva ei suhtleks. Et harjuks selle asjaga ära, aga raske oleks. /.../ Aga, et mõlemale riidepuuga peksta annaks, seda mitte. /.../ Ümber suunama ma kindlasti ei hakkaks, sest see on tema valik.

Olga: See oleks valus, aga ta on ikkagi minu laps, ma armastaksin teda [tõlkija: poiss] ikkagi. /.../ Mina armastaksin oma last ja kõik muu pole mulle oluline. Ma sülitaksin kogu ühiskonna arvamuse peale, sest see on minu laps. Ja ongi kõik.

Mihkel: Mina arvan, et mina päris ära ei tõukaks, aga päris omaks ka ei võtaks, ma jätaks kuidagi distantse peale. Ja noh – [lasta] mõelda, kas see on kõige parem valik. /.../ Ma loodaks, et ta mingi aja jooksul saab ise aru. See valik on talle võibolla sellel hetkel tundunud õigena, võibolla ta midagi on õppinud selle läbi, aga et ta lõpuks tuleks ikka sealt tagasi.

Anton: Mina tean, et ei aktsepteerita üldiselt ikka mitu aastat. Pere ja sugulased on väga häiritud pärast seda. Kui üks ütles, et tema on lesbi ja teine ütles, et ta on homo, siis suhe oli pärast kõvasti rikutud ja vanemad ei tahtnud uskuda seda. Nad mõlemad on neljakümne kandis praegu, need lapsed. Vanemad neil lõpuks lihtsalt leppisid sellega ära.

Osad pidasid olukorda aga sedavõrd hüpoteetiliseks, et nad ei julgenud arvata, kuidas nad reageeriksid olukorras, kui nende laps tunnistaks end homoseksuaalseks.

Kaidi: Ma ei hakka isegi spekuleerima, sest ma olen nii palju juba elus näinud, et kui ma olen millegi vastane, siis paari aasta pärast on meel täielikult muutunud. Ei tea.

Jelena: Ma ei suuda seda isegi ette kujutada. Ei tahagi ette kujutada.

Anna: Ei saa ju teda [tõlkija: poiss] selle eest ära tappa. /.../ Parema olgu laps homoseksuaal kui, et ta on maniakk ja mõrvar ... või magab loomadega.

Venekeelses fookusgrupis esines aga ka vastupidine ja üsnagi äärmuslik seiskoht.

Larissa: Mina suren kohe maha [kui lapselaps ütleb end olevat homoseksuaalne]. Ära tappa ei hakka, aga ise suren küll ära. Ja mu tütar sureb ka ära, ma tean.

2.5 Homoseksuaalsuse põhjus

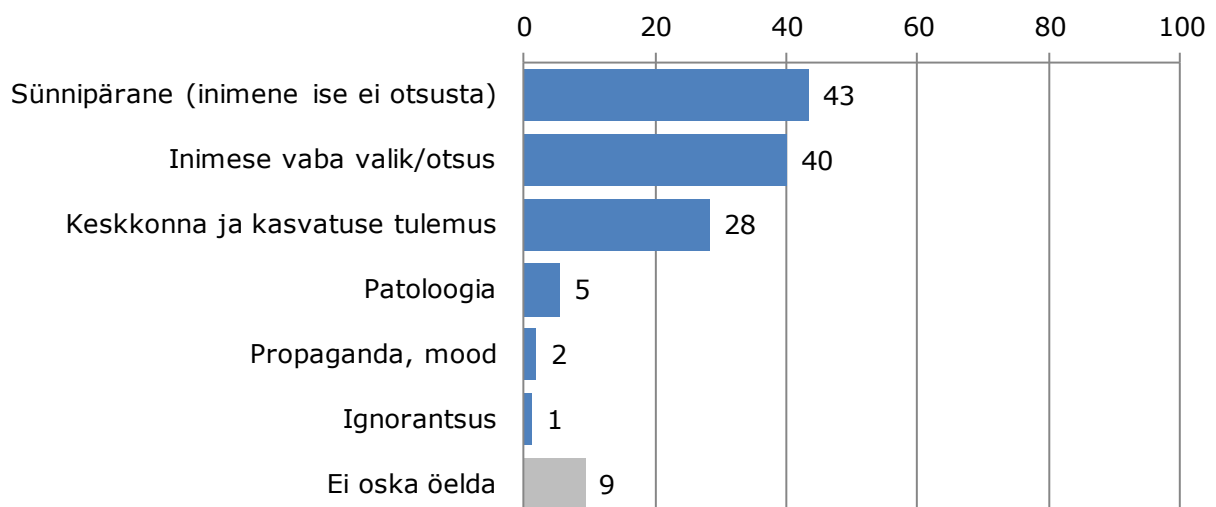
Uuriti, mis on vastaja arvates homoseksuaalsuse põhjus. Kolm tõenäolisemat vastusevarianti olid ette antud, kuid vastaja võis anda ka omalt poolt muu vastuse. Tulemused on kahanevas järjekorras esitatud [joonisel 13](#).

Üsna võrdväärselt peetakse homoseksuaalsuse põhjuseks nii sünnipära kui ka inimese vaba valikut (43% vs 40%). 28% jaoks on homoseksuaalsus aga keskkonna ja kasvatus tulem. Muu vastuse andis 8% vastajaist, sagedamini nimetati, et tegu on patoloogiaga (haiguslik või psühholoogiline nähtus).

Vaadeldes vastuseid homoseksuaalsusesse suhtumise järgi, siis need, kelle jaoks see on vastuvõetav, peavad homoseksuaalsust sagedamini sünnipäraseks (53%) või inimese vabaks valikuks (47%); need, kelle jaoks see on vastuvõetamatu aga sagedamini keskkonna ja kasvatus tulemiks (34%) või patoloogiaks (8%).

Sünnipäraseks pidasid homoseksuaalsust lisaks sagedamini eestikeelne elanikkond (47%), kõrgharidusega inimesed (52%) ja kõrgemasse sissetulekugruppi kuulujad (>50%); keskkonna ja kasvatus tulemiks sagedamini aga just venekeelne elanikkond (38%). Muus osas olulisi erinevusi ei ilmnunud.

Joonis 13. Homoseksuaalsuse põhjus (% , n=1005)

Kui venekeelses fookusgrupis peatuti homoseksuaalsuse põhjustel just selle vastuvõetamatuse kontekstis (vt lk 23), siis eestikeelses grupis juureldi pigem selle päritolu üle ehk mis tingib homoseksuaalsuse. Ühest vastust ei leitud, küll jõuti arutelu käigus selleni, et see on sümbioos kõigest – kaasasündinud, kasvatuslikest ja ühiskondlikest teguritest, kuid ka isiklikest valikutest tulenev.

Mihkel: Mina arvan, et üks põhjuseid, mis põhjustab homoseksuaalsust, on ühiskonnas kõlbeliste normide paigast nihkumine. Kui hakkab levima ja propageeritakse väga abielueelset seksi, siis järgmine samm sealt kohe on homoseksuaalsus /.../ Ma selle juures ei arva, et homoseksuaalsust peaks rangelt alla suruma, seda ma ei väida.

Madis: Ma ei ütleks pigem mitte moraalinormid, vaid inimeste vabadus teha, mida nad soovivad. /.../ Nüüd on tõusnud see trend. /.../ Sa ei sünni sellisena. Sa ise valid, kas sa tahad midagi teha või ei. Sa kujuned selliseks inimeseks läbi ühiskonna. /.../ See on sümbioos nendest. /.../ Kindlasti ka vanemate mõjud.

Anton: Ega see pärilik ei ole jah. [naerdakse] /.../ Üks asi on kaasasündinud, siis on hormonaalne disbalanss, midagi läheb raseduse ajal valesti näiteks. Muidugi ühiskonna ja ümbruskonna mõju on väga suur.

Alo: Pigem ühiskonna mõjud. Sõpruskond. /.../ See on osadel ilmselt psüühiline. Kahe kõrva vahel seal kinni. /.../ Pere ei kasvata, last kasvatab ühiskond. Sõbrad, reklaam, ühiskonna töö. /.../ Igalt poolt kumab välja, et ei ole kodust kasvatust, vanemad ei tegele lastega. Lapsed kasvavad omapead, sõpradega, naabritega, kampadega. Ja sealt tulevad need probleemid. Siis on see vanemale üllatus. Kui vanem tegeleb lapsega kogu aeg, ta teab lapse tegemisi ja suunitlusi, see ei saa tulla äkki. Tal ei ole järelikult lapsega sidet. Kui laps üks päev tuleb koju ja ütleb, et ma olen homo.

Markus: See on rohkem mitme asja koostöö, et esiteks ongi see, kuidas inimesed kasvavad. /.../ Sealt tuleb juurde see seltskond, kus sa läbi käid ja samamoodi ka ühiskond. Lõpuks ongi see, kus inimesel hakkab kulmineeruma oma mõtlemine. /.../ See ongi just, et kuidas see inimene ise enda jaoks selle tee leiab. Siin kõik need mõjutajad võivad otsust muuta.

Kõlama jäi arusaam, et teatud inimeste puhul on homoseksuaalsus puhtalt kaasasündinud, kuid osadel juhtudel siiski inimese enda valik muude mõjutuste või otsustusvõimetuse tõttu.

Vadim: Ma arvan, et siin tuleb lisaks vahet teha, et üks asi on geneetika mõjud ja teine asi on inimese teadlik valik. Paljud valivad selle ise, sest see on moodne või mingitest oma huvidest või raha pärast, või ma ei tea, igasugustel põhjustel.

Kristi: Mina arvan et see on pigem kaasasündinud, et see on juba nii vana probleem, et lihtsalt, kas inimesed tunnistavad seda avalikult, sest nad teavad, et neid aktsepteeritakse, või nad üritavad seda alla suruda, sest nad teavad, et neid ei aktsepteerita.

Mihkel: Mingil määral ta kindlasti on otsustusvõimetuse küsimus, aga mingil määral ka inimese vaba valik, et ta pole piisavalt informeeritud, ta ei tea, millega ta tegeleb, millega tal tegemist on. Ja seetõttu see ei lähe tal enesevalitsuseni välja, vaid ta lihtsalt ajupesu tulemusena valib ühe või teise poole.

Alo: Otsustusvõimetuse on minuarust nagu 90%. 10% on neid, kes tõesti on sündinud, nad on asjas kindlad. Need on need, kes on olnud sajandeid. Aga see massiline, mis praegu on, see on meedia. Meedia, reklaam. See on popp, see on in. Kui ma pole homo, siis ma pole mitte midagi. Kui mind tähele ei panda, siis ma hakkam homoks. Siis pannakse kohe tähele. /.../ See inimene, kellel on väljaarenenud mõtlemine, teeb lõpuks ise oma valikud. Aga kui juba enne seda väljaarenemist ta mõjutatakse ära ja tema mõtlemine jääbki selliseks ...

Larissa: Vaadake, minul on selline arvamus, miks naised lesbiks muutuvad. See on lihtsalt sellepärast, et mehed ja naised on sedavõrd erinevad ja on naise, kes on niivõrd peene/õrna olekuga, et mehega koos olemine ilmselt traumeerib teda, ta leiab mõistmist teiselt naiselt. Mitte sellepärast, et teine naine teda seksuaalselt erutab või midagi, vaat sellesse mina ei usu. Aga just sellepärast, et me oleme looduse poolest niivõrd erinevad, ma ei tea, kas Jumal tahtis nii või miks, aga ilmselt nad leiavad mõistmist endasuguse käest. /.../

2.6 Homoseksuaalsete õigused

Vastajatele esitati kuus erinevat väidet, mis käsitlesid erinevaid võimalikke homoseksuaalide õigusi. Paluti hinnata nendega nõustumist või mitte-nõustumist. Tulemused on nõustumise järgi (täiesti ja pigem kokku) reastatud kahanevas järjestuse [joonisel 14](#).

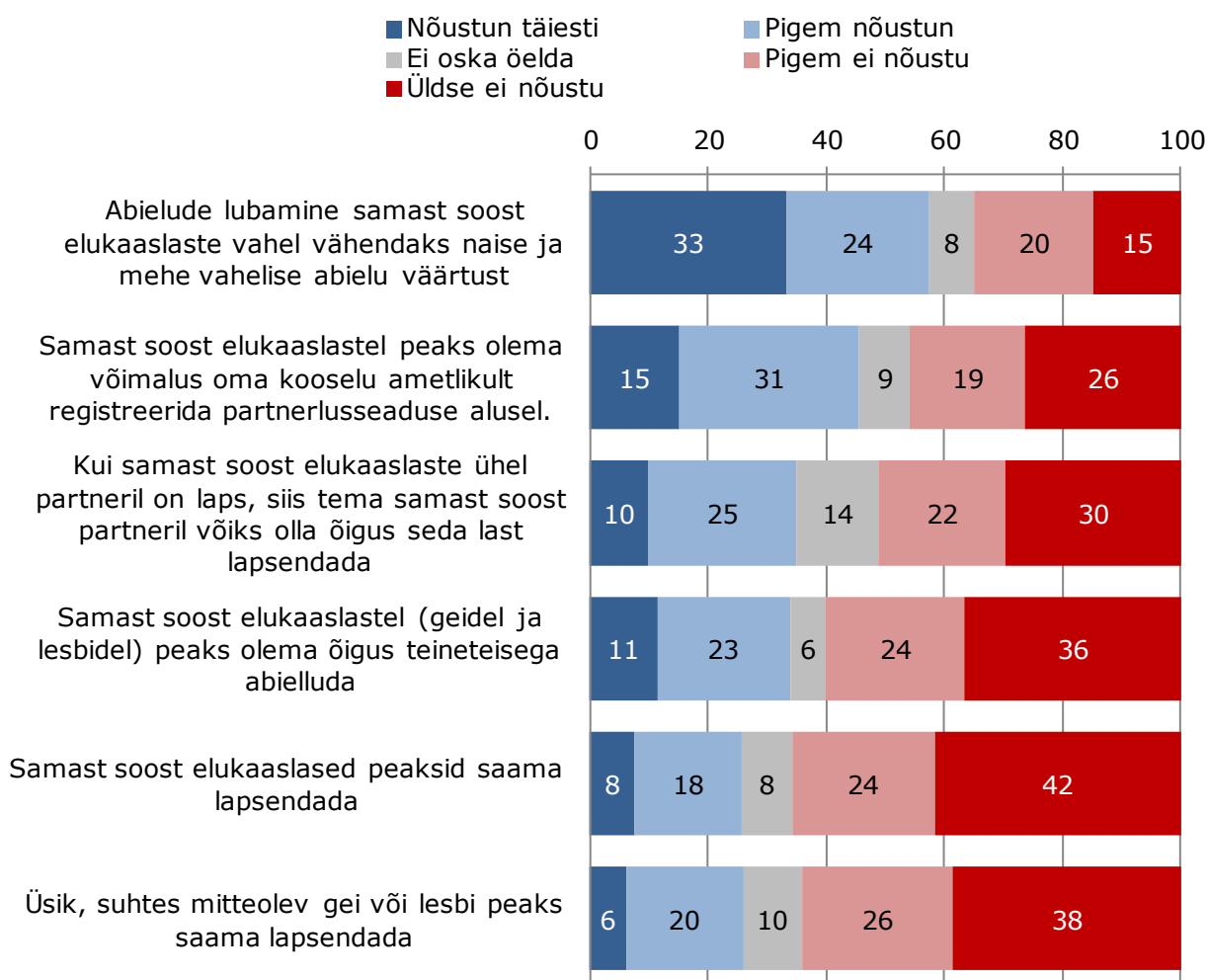
Nõustujaid on rohkem kui mitte-nõustujaid väite puhul, et abielude lubamine samast soost elukaalaste vahel vähendaks naise ja mehe vahelise abielu väärtust (57% vs 35%).

Võrdselt on nõustujaid ja mitte-nõustujaid väite puhul, et samast soost elukaaslastel peaks olema võimalus oma kooselu ametlikult registreerida partnerlusseaduse alusel.

Ülejäänud väidete puhul, mis puudutavad homoseksuaalide abiellumist ja erinevaid lapsendamisvõimalusi, on aga mitte-nõustujaid enam kui nõustujaid.

Ka siin ilmneb, et venekeelne elanikkond nõustub antud väidetega eestikeelsest elanikkonnast 11-16% võrra harvemini; ja väite puhul, et abielude lubamine samast soost elukaalaste vahel vähendaks naise ja mehe vahelise abielu väärtust, mille puhul on suhtumine samaväärne.

Joonis 14. Homoseksuaalsete õigused (% , n=1005)

Järgnevalt vaatleme, millised olid fookusgruppide seisukohad vastavate teemade osas.

2.6.1 Kooselu

Venekeelses fookusgrupis jagunesid suhtumised samasooliste kooselu registreerimise osas pooleks – pooldajad rõhusid valikuvõimaluste ja juriidilise vormi vajadusele, vastased aga traditsioonide lõhkumisele (nii pole kombeks).

Aljona: Muidugi, igaühele valikuvõimalus.

Maksim: Minu arust peaks olema lubatud [homoseksuaalidel abielluda]. Kui me ei luba, siis puhkevad kired. Oletame, et kellelgi oli pere, naisel naisega. Kõik sugulased on ära surnud, tema jäi sõbrannaga üksi. Kui ta nüüd ära sureb, siis teine ei saa teda isegi korralikult matta, sest meil peavad paberid olema, mis ütlevad, kes te olete ja mille eest vastutate. See on isegi internetis kirjas.

Olga: Nad tahavad ühist vara, see on vastastikuse usalduse märk, sellega näidatakse teineteisele, kui palju ma sind usaldan. /.../ See on lihtsalt nende kahe inimese elu, ühisvara juriidilise vormi kaudu. See pole julgustamine. See on nende juriidiline õigus, et mingi suvaline tädi Vasja või onu Petja ei tuleks midagi jalge alla tallama. „Me elame koos ja see on meie elu.“

Piia: No just, mina mõtlesin ka selle peale, et homod ei peaks seaduslikult abielu sõlmima. Justnimelt, et kes järgmine on? Zoofiilid? Hakkavad ka oma õiguseid nõudma.

Stas: Mina olen kategooriliselt vastu. /.../ Sellega hävitatakse traditsiooniline perekond, hävitatakse traditsioonilise perekonna institutsioon.

Eestikeelses fookusgrupis tehti aga selget vahet samasooliste abielu ja lepingulise kooselu registreerimise vahel ning peeti oluliseks nende terminite selget eristamist. Kui abielu samasooliste vahel ei peetud vastuvõetavaks (kuna traditsiooniliselt peetakse selle osapoolteks meest ja naist), siis kooselu registreerimisse suhtuti aktsepteerivalt.

Alo: Asi peaks jääma teatud piiridesse. Abielu, kui sõna, on mehe ja naise vaheline liit. See on nii defineeritud. /.../ Milleks on vaja seda laiendada [samasoolistele], kui samas võib teha analoogse asja. Lepinguline kooselu ja abielu - need on kaks eri asja. /.../ Kui me räägime abielust, siis me saame aru et on mees ja naine. Täpselt samuti, kui me räägime jalgrattast. Kui on kaks rattast ilma raamita, see ei ole jalgratas. Võtame kaks raami, see ei ole jalgratas. Täpselt samamoodi, kui me räägime abielust, saame me kohe aru, millega on tegemist. Räägime kooselust, siis me saame aru, et tegu kahe inimese kooseluga.

Anton: Seda ei saa nimetada abieluks. See on lihtsalt kooselu. Ma arvan et see oleks ühiskonna poolt aktsepteeritav. See on juriidiline suhe lihtsalt. Üks asi on JOKK ja teine on perekond, mis on ka teistpidi defineeritud.

2.6.2 Lapsendamine

Fookusgrupis osalejad, kes pooldasid samasooliste lapsendamise õigust, tõid peamiselt välja, et lapse seisukohast vaadates oleks parem, kui tal oleks lastekodu asemel olemas kodu ja armastavad vanemad. Seda enam, et lapsendamise kasuks otsustanud samasoolised paarid nagu ka erisoolised paarid, ei saa seda teha kergekäeliselt, vaid peavad läbima vajaliku bürokraatia ning täitma teatud eeldused.

Katrin: Nojaa, aga samas, kui homod tahavad lapsi, siis lapsendatud lapsed oleks niikuinii lastekodust, keegi on nendest loobunud. Miks nad ei või anda neile kodu näiteks, kui lapsel on valida, kas lastekodus või siis kodus kasvada. Ega sellepärast ei kasva homoseksualist, et vanemad homod on.

Olga: Need homoseksuaalid, kes otsustavad teha selle sammu ja võtta endale laps, nemad arvestavad täpselt välja, et nad suudavad neid lapsi toita ja katta, neile lastele hariduse anda, et nad suudavad anda neile lastele õige kasvatuse, öeldes, et jah, meie oleme sellised, aga õigesti on hoopis niimoodi. Praegusel ajal, selleks et need paarid saaksid lapse võtta, peavad nad loomulikult saama loa. Mina olen selle poolt, et neil oleksid lapsed. Teate, praegu antakse pekingi paleekoeri ilma loata ja see on tunduvalt hullem kui see, et anda laps niisugusele paarile, kes annab talle armastust, hoolitsust ja kõike, mida vaja.

Marika: Samas vaataks sellest vaatenurgast, et tõesti tuleb see homopaar sinna ja soovib lapsendada. Läbib selle bürokraatia, mis seal on, üks ole. Ja kui vaadata lapse vaatenurgast, et laps saaks õnneliku kodu ja pere, see on ka ju üks oluline aspekt. Mis ta vindub seal lastekodus siis? Kui on võimalik, et ta saab endale kodu. Olgu nad siis emad või olgu nad siis isad. Oluline on see, et laps saaks ka täisväärtusliku pere. Kui homod või lesbid on otsustanud, et nad kavatsevad sellele lapsele kodu pakkuda, siis nad ka pakuvad seda. Võiks seda sellest vaatepunktist ka vaadata. See peaks olema üks pluss laste poole pealt. Laps tahaks nagu peret. /.../ Ma ei usu et ta nii massiliselt hakkab. Seda võiks lubada, mitte jäigalt keelata. /.../ Las ta tõesti siis adopteerib.

Markus: Mina, arvestades kahte fakti: esiteks see adopteerimisprotsess, see kadalipp, mis tuleb läbida on tegelikult väga raske ja teiseks laps saab endale kodu. Kui omasooline paar seda kadalippu ei läbi, siis pole nad ilmselgelt selleks valmis. Ja üks oluline nüanss on ka selles, et kui seal lähed räägid, läbid kadalipu ja siis ei öelda „näe, võta üks!“, vaid see laps peab olema ka sellest teadlik. /.../ Arvestades neid kahte punkti, siis minul pole selle vastu mitte midagi.

Anton: /.../ Kuidagi halvemaks see olukord ei muutu, kui laps kasvab koos kahe emaga või kahe isaga, kui et ta kasvab kahekümne teise lapsega ja neil on ainult üks ema. Ühiskonna alus on ikka perekond. /.../ Igaüks ei taha ka endale lapsi, et kaks homo või kaks lesbit. Kui neil piirdub asi ainult voodieluga, loomulikult ei hakka keegi endale last võtma. Kui on pikaajaline suhe just inimlikkuse ja armastusega. Tuleb vaadata tulevikku, et kas nad saavad tulevikus võrdsed õigused siis. Eesti mõistes oleks see väga innovaatiline, popp. Euroopas oleks suur reklaam Eestile. Ükskõik kui hea, ikka reklaam.

Kui kirjeldasime fookusgrupis osalejatele olukorda, kus samasoolise paari laste bioloogiline isa sureb ja teisel vanemal ei ole seejärel laste suhtes mingeid õigusi, siis leidsid ka muidu lapsendamise suhtes negatiivsel seisukohal olijad, et sellisel juhul võiks see õigus neil siiski olemas olla.

Lisaks leiti, et vaevalt samasooliste lapsendamissoov üldse väga ulatuslikuks kujuneks.

Alo: Üks asi on arusaamatu: kui palju see üldse probleem on? Kui palju on neid, kes sooviksid? Et kas on vaja seda pretsedenti üldse tekitada? /.../ Sellises vaatevinklis jah, et kui bioloogiline isa sureb ja teisel isal pole õigust neid kasvatada, siis „klõmm“ pere lõhutud ja need lapsed saadetakse ma ei tea kuhu, otsitakse kramplikult mingi uued kasuvanemad. Sellises vaatenurgas on see pere lõhkumine seaduse poolt.

Larissa: [Laps peaks] jääma harjunud keskkonda. /.../ No last ära kiskuda – see on juba liig. Siin tuleb kuidagi mingi lahendus leida. /.../ Ta võib siis tõesti juba lapsendada kuidagi.

Samasoolise paari lapsendamisõiguse vastaste põhjendustest kumas eelkõige läbi aga mure lapsendatud laste käekäigu pärast – milliseks kujuneb nende seksuaalne sättumus ning kuidas nendesse suhtutakse nende ebatraditsioonilise peremudeli tõttu.

Nadja: Olen vastu. Sest lapsel ei ole siis valikut. Näeb ainult seda ja kõik. Kuidas ta [tõlkija: poiss] siis pärast on?

Larissa: Vaat niimoodi nad kasvatavad seda last, temast [tõlkija: poiss] saab ka homoseksuaal, ta võtab selle samuti omaks ja teie lapselapsed on juba kes-teab-mis.

Mihkel: Mina isiklikult tulin sellisele mõttele, et juhul kui soovivad lapsendada last kaks naist, kes elavad koos, siis senikaua, kui neil on arusaamine sellest, et nende laiem teguviis võib muutuda ühiskonnale ohtlikuks ja kui nad on nõus sellega, et nad ei propageeri oma kasvavale lapsele sellist elulaadi, senikaua võiks see olla lubatud. Aga homoseksuaalsetele paaridele see ei võiks olla lubatud. Sellepärast, et meesterahval peaks olema piisavalt enesevalitsust, et niisugusest kooselust hoiduda. Meie praeguse ühiskondliku korralduse juures.

Piia: Ma mõtlen, et kuidas see laps tunneks ennast koolis, kui tuleb välja, et ma elan ema Jüriga ja isa Matiga näiteks. Me ei tea ju, mis teised lapsed ütlevad.

Vadim: Kui nad on juba sadu aastaid ilma selle õiguseta elanud, siis miks neile nüüd äkki peaks selle õiguse andma? Mis siis nüüd uut on?

Vastukaaluks samasooliste vanemate poolt lapsendatud laste seksuaalse orientatsiooni kujunemisele sarnaselt vanematele toodi ka vastupidiseid näiteid.

Olga: Vaat, mis on kõige huvitavam: normaalsel paaril osutus laps homoseksuaaliks, emal ja isal. Miks homoseksuaalidel, kes on mingil moel lapse saanud, miks neil ei või lapsest tulla normaalne tüdruk või poiss, kes pärast ühineb kellegagi ja on normaalse perena?

Maksim: No ma ei tea, mul tuttavate [geide] juures kasvavad nii poiss kui tüdruk. Poiss nagu poiss ikka, tüdruk nagu tüdruk ikka. Nad on juba täiskasvanud /.../ ja kõik on täiesti normaalselt.

Lisaks leiti, et kui samasoolistel tekiks õigus lapsendada, võiks see tõsta nii ühiskonna teadlikust kui ka sallivust homoseksuaalsuse osas.

Kaidi: Kui ühiskond on valmis lubama samasooliste adopteerimist, siis on ka ühiskond valmis selleks, et ka lapsed on teadlikud, et kooseluvorme on erinevaid.

Mihkel: See võib suurendada ühiskondlikku sallivust, kui on perekonnas niisugused vanemad.

2.6.3 Poliitiline valik

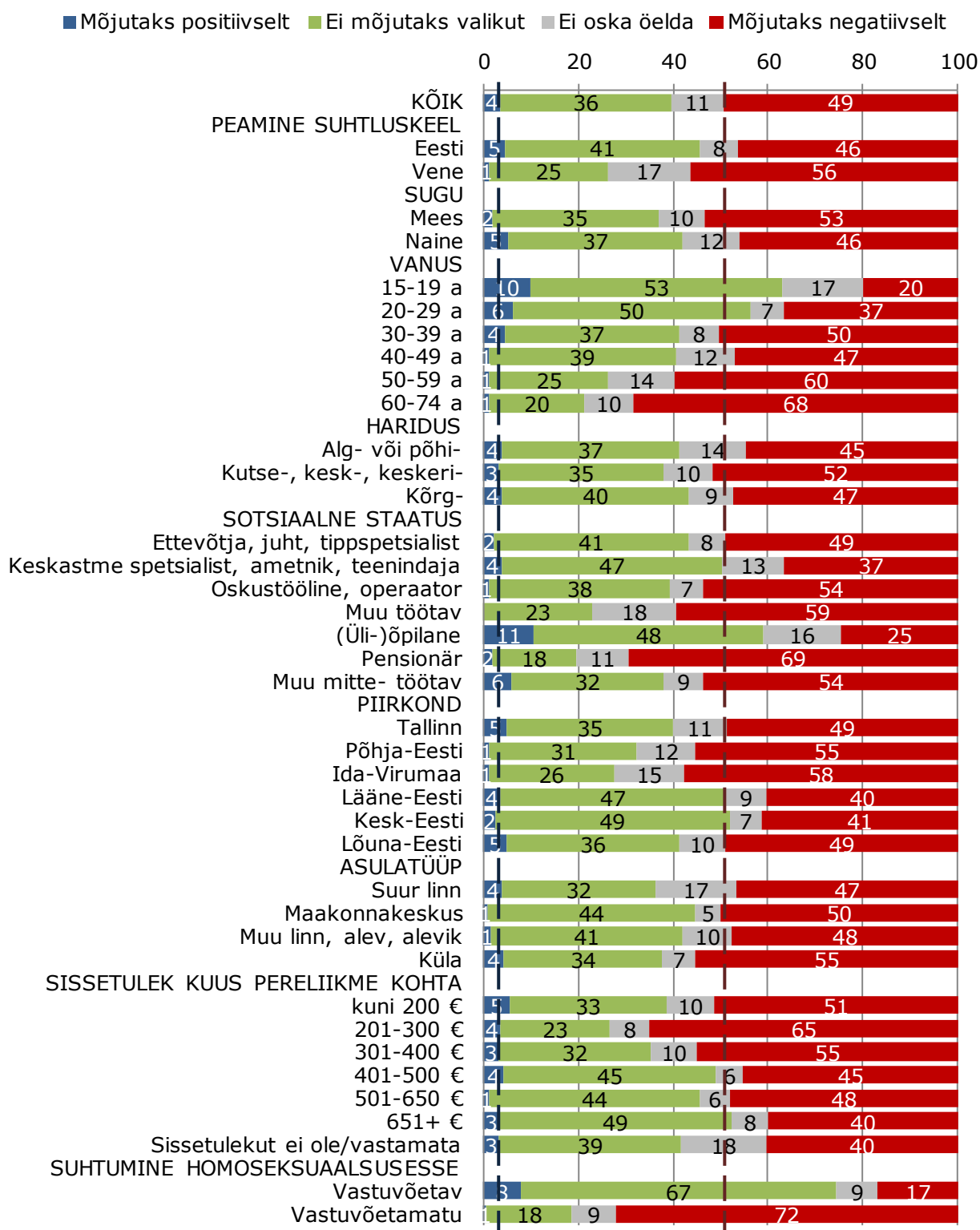
Joonisel 15 vaatleme aga, kuidas mõjutaks poliitilist valikut see, kui mõni erakond/kandidaat, keda vastaja muidu toetaks, oleks tugev geide ja lesbide võrdsete õiguste, sh samasooliste abielu või partnerlusseaduse pooldaja.

Positiivselt mõjutaks see vaid 4%, negatiivselt pea pooli; mõju ei avaldaks see aga ligikaudu kolmandikule ja 11% ei osanud vastata.

Positiivset mõju poliitilisele valikule avaldaks see enam 15-19-aastaste ja õpilaste puhul; negatiivset mõju venekeelse elanikkonna, üle 50-aastaste, sh pensionäride, Ida-Virumaa elanike ja pigem madalamatesse sissetulekugruppidesse kuulujate puhul.

Poliitilist valikut ei mõjutaks sagedamini eestikeelse elanikkonna, 15-29-aastaste, sh õpilaste, keskastme spetsialistide, ametnike, teenindajate ja pigem kõrgematesse sissetulekugruppidesse kuulujate, piirkonniti Lääne- ja Kesk-Eesti puhul.

Joonis 15. Erakonna/kandidaadi homoseksuaalsete õiguste pooldamise mõju poliitilisele valikule (% , n=1005)

3 Bi- ja transseksuaalsus

3.1 Teadlikkus

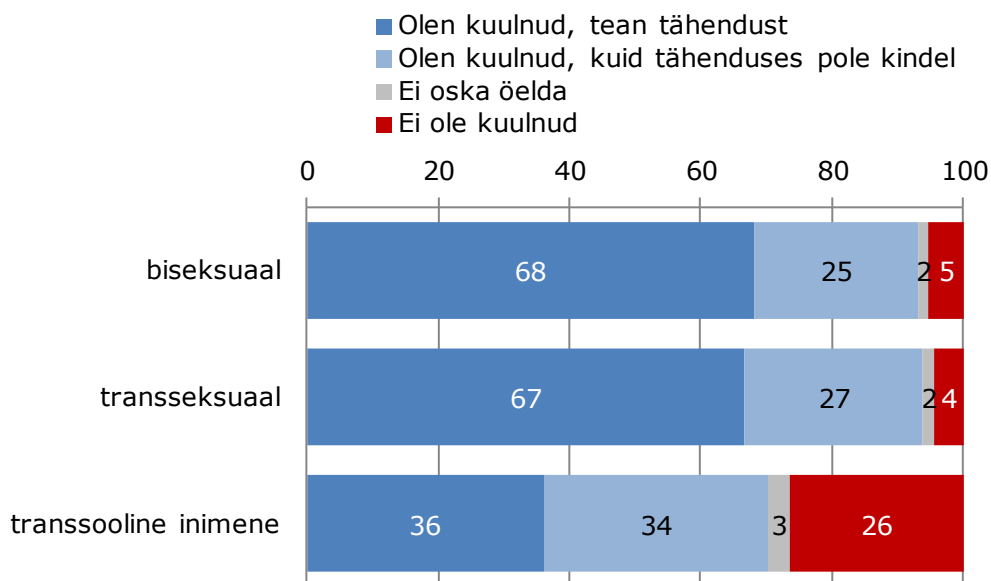
Vastajatelt uuriti nende teadlikkust kolme sõna osas. Tulemused on esitatud [joonisel 16](#).

Sõnade **bi- ja transseksuaal** osas on elanike teadlikkus üsna sarnane – ca 2/3 teavad nende sõnade tähendusi ja lisaks on neljandik kuulnud, kuid pole tähenduses väga kindlad.

Teadlikkus on vähesem sõna **transsooline inimene** osas – vastavat sõna on kuulnud ca 2/3 vastajaist, kuid neist pooled pole päris kindlad, kas nad selle tähendust ka teavad. Kunagi ei ole vastava sõnaga kokku puutunud neljandik vastajaist.

Kõikide väljendite puhul on teadlikkus keskmisest kõrgem 20-29-aastaste, kõrghariduse ja kõrgema sotsiaalse staatusega inimeste seas, piirkonniti Tallinnas ja muudes suurlinnades; madalam aga üle 60-aastaste, lihttöölise ja piirkonniti Põhja-Eesti ja külade elanike seas.

Joonis 16. Teadlikkus väljenditest (% , n=1005)

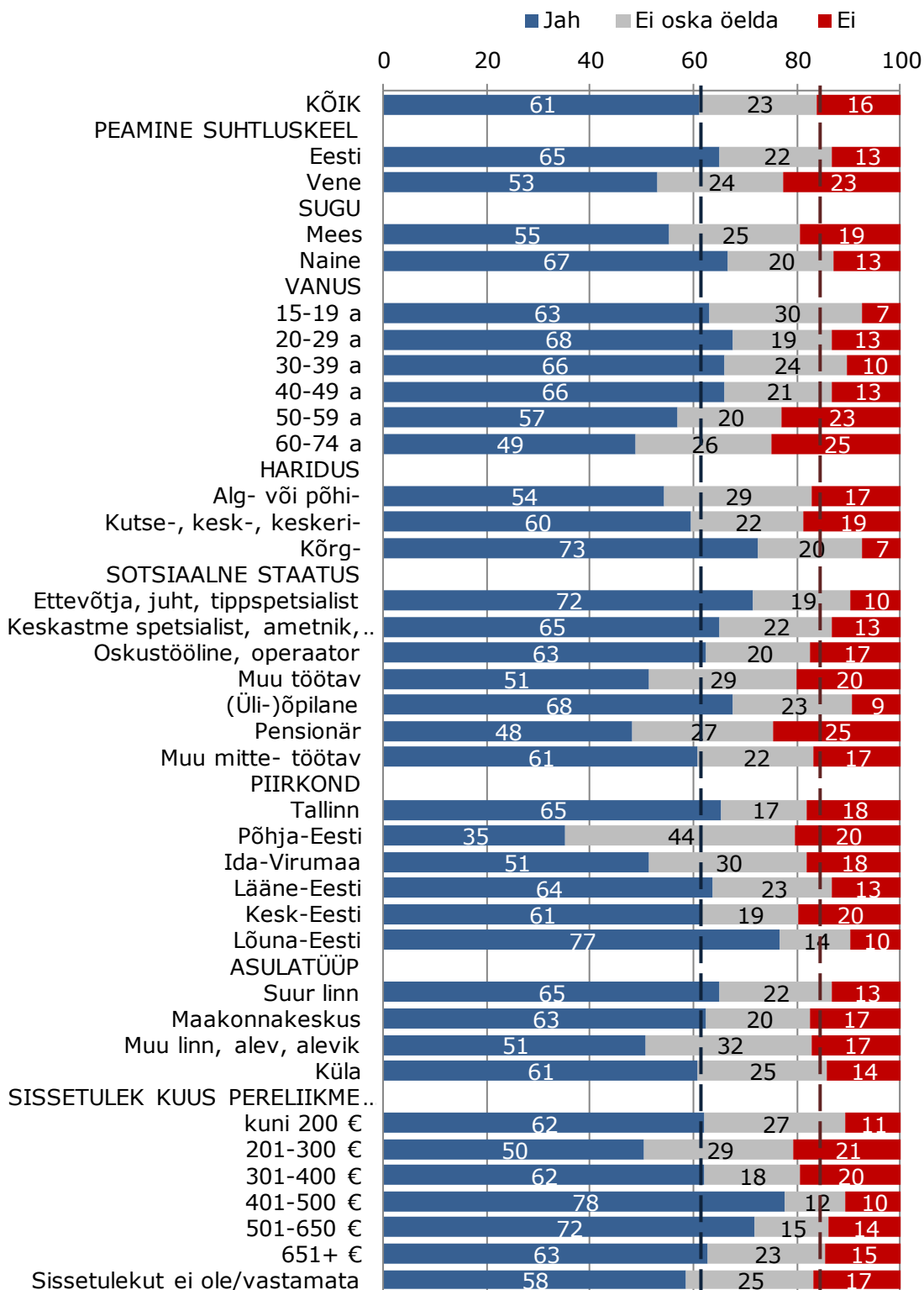
3.2 Suhtumine transseksuaalsusesse

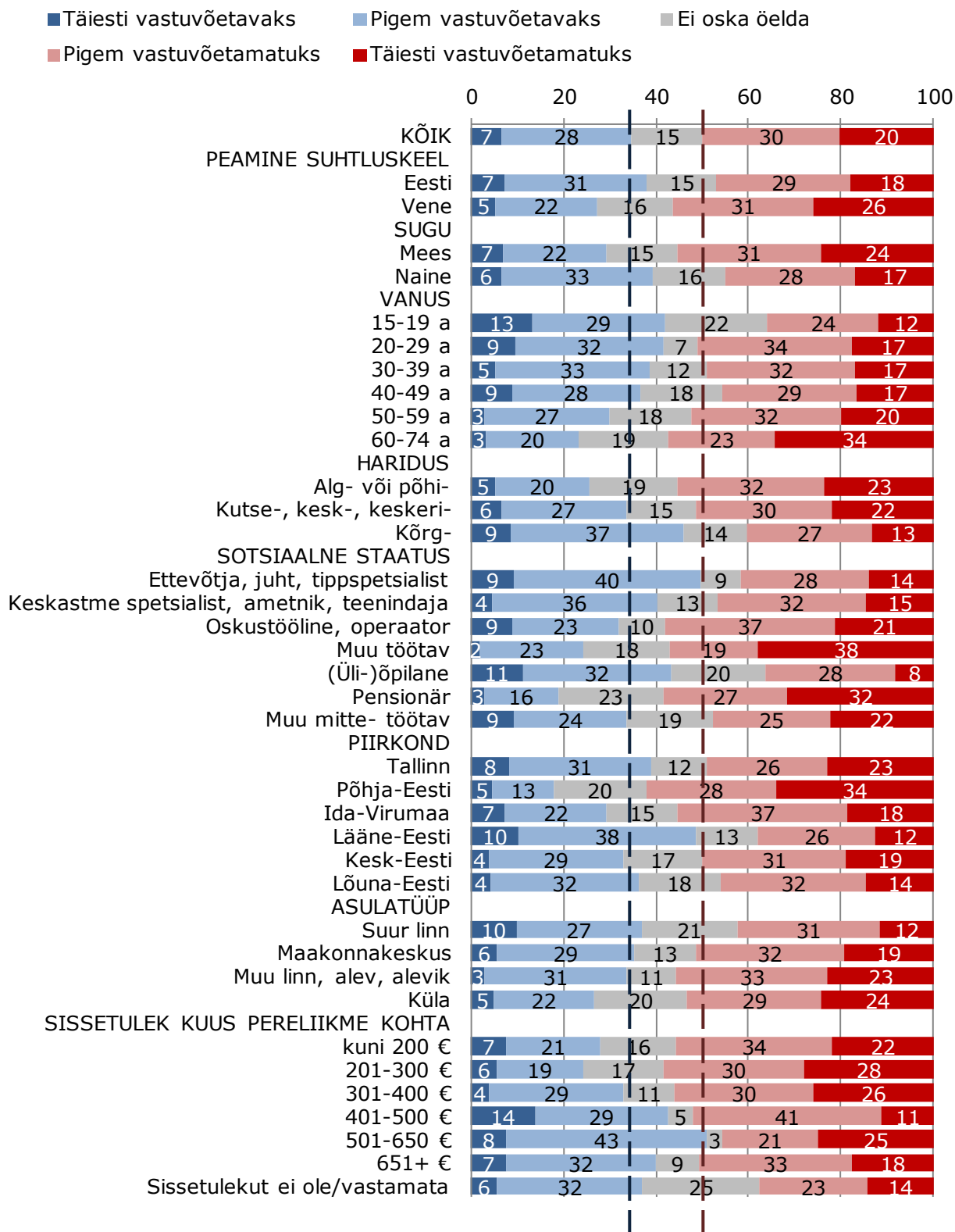
Esmalt uuriti, kas usutakse, et mehena sündinud inimene võib tunda end naisena ja vastupidi – naisena sündinud tunda end mehena. Jaatava vastuse andis 61%, eitava 16% ja vastata ei osanud 23% vastajaist (joonis 17).

Transseksuaalsusesse usuvad sagedamini eestlased, naised, kõrgharidusega ja kõrgeima sotsiaalse staatusega inimesed, Lõuna-Eesti elanikud ning keskmisesse sisstulekugruppi kuulujad (401-500 eurot pereliikme kohta kuus). Kehtib tendents, et mida kõrgem haridus või sotsiaalne staatus, seda enam transseksuaalsusesse usutakse. Transseksuaalsusesse ei usu sagedamini venekeelne elanikkond, üle 50-aastased ja pensionärid.

Kui pea 2/3 uskusid, et transseksuaalsus on olemas, siis selle aktsepteerimise osas nii optimistlikud ei olda. Transseksuaalsust peab vastuvõetavaks 35% (sh 7% täiesti vastuvõetavaks) ja vastuvõetamatuks 50% (sh 20% täiesti vastuvõetamatuks); vastata ei osanud 15% (joonis 18).

Üldiselt peavad transseksuaalsust vastuvõetavamaks samad elanikkonnagrupid, kes selle olemasolusse uskusid, Lõuna-Eesti on asendunud vaid Lääne-Eestiga. Lisaks ilmnevad järgnevad tendentsid: mida noorem ollakse, mida kõrgem on haridus ja sotsiaalne staatus ning mida suuremas asumis elatakse, seda vastuvõetavam transseksuaalsus on.

Joonis 17. Transseksuaalsusesse uskumine (% , n=1005)

Joonis 18. Transseksuaalsuse vastuvõetavus (% , n=1005)

KOKKUVÕTE

- LGBT ehk lesbide, geide, bi- ning transeksuaalide teemaga on viimase kolme aasta jooksul kokku puutunud suurem osa vastajaist traditsioonilise meedia (ajakirjanduse, TV ja raadio) vahendusel – 69%. Juba pea poole vähem saadakse informatsiooni interneti teel. Muud teabekanalid jäävad aga juba märgatavalt marginaalsemateks.
- Homoseksuaalsuse teema avalik käsitlemine peaks fookusgrupis osalenute arvates olema asjalikum ja selgitav, mitte nii pealetükkiv ja propageeriv (liiga sage). Häirivaimaks peeti just geiparaadide liigset kajastamist, kuna näitab kogu temaatikat negatiivses valguses.
- Väljendit homoseksuaalne inimene on kuulnud 95% Eesti 15-74-aastastest elanikest. Kuid 10% ei ole seda väljendit mõistnud õigesti. Valdavalt peeti homoseksuaalseks inimeseks oma- või samasooliste suhet (56%), sisult sarnaseid vastuseid anti veel 12% poolt.
- Homoseksuaalsete inimestega on kokku puutunud 19%±2,4% Eesti 15-74-aastasest elanikkonnast, so 95%-lise tõenäosusega 174 – 224 tuhat inimest; sh on oma perekonnas homoseksuaalne inimene vaid 1%-l, sõpruskonnas 11%-l ja endiste või praeguste töökaaslaste seas 12%-l. Valdavalt on nad avalikult homoseksuaalsed.
- Venekeelses fookusgrupis peeti paremaks, kui oma seksuaalset sättumust varjatakse ja ei avalikustata, eestikeelses oldi aga ses osas ükskõiksemad.
- Fookusgruppides oldi arvamusel, et homoseksuaalsus on alati olemas olnud ja sellega tuleb seetõttu leppida. Eestikeelses fookusgrupis peeti seksuaalsest sättumusest olulisemaks inimese üldist meeldivust. Väga oluliseks peeti aga, et homoseksuaalsus pole häiriv seni, kuni seda peale ei suruta, rõhutata ja propageerita.
- Üsna võrdväärselt peetakse homoseksuaalsuse põhjuseks nii sünnipära kui ka inimese vaba valikut (vastavalt 43% ja 40%). 28% jaoks on homoseksuaalsus aga keskkonna ja kasvatuse tulem. Muu vastuse andis 8% vastajaist, sagedamini nimetati, et tegu on patoloogiaga.
- Homoseksuaalsust peavad vastuvõetavaks 38% vastajaist, sh täiesti vastuvõetav on see 10%-le. Homoseksuaalsust vastuvõetamatuks pidajaid on rohkem – 57%, sh täiesti vastuvõetamatu on see 34%-le. Homoseksuaalsust peetakse valdavalt vastuvõetamatuks seetõttu, et see on loomu- ja loodusevastane ehk ebatraditsiooniline, kuid ka ebanormaalne ja ebameeldiv.
- Ühiskonna suhtumist homoseksuaalsusesse peetakse tervikuna vähem sallivamaks kui see tegelikult on.
- Eestikeelses fookusgrupis leiti, et ühiskonna suhtumine homoseksuaalsusesse on muutunud leplikumaks, kuid teatav tõrges hoiak on siiski säilinud. Venekeelses fookusgrupis peeti ühiskonna suhtumist homoseksuaalsusesse aga üsna üheselt negatiivseks. Lisaks toodi välja, et suhtumine lesbidesse on leebem kui geidesse ning selge erinevus esineb ka noorema ja vanema generatsiooni suhtumistes.

- Homoseksuaalsusesse suhtumises pole viimase kolme aasta jooksul 77% elanike jaoks muutust toimunud, 12% täheldab suhtumise muutust paremuse ja 6% halvemuse poole; vastata ei osanud 5%.
- Fookusgruppides täheldati, et suhtumise muutus homoseksuaalsusesse pole negatiivne ega positiivne, aga sellega on harjutud. Kuid meediapoolse liigse ja vastandliku infotulva tõttu on inimesed muutunud selle teema suhtes ükskõikseks.
- Kui tegu on vastaja enda kokkupuutega homoseksuaalsetega, on suhtumine valdavalt leebem kui siis, kui tegu on oma lapse vastava kokkupuutega, siis on ülekaalus negatiivne suhtumine.
- Eesti elanike suhtumine geidesse ja lesbidesse ei erine nende sõjaväes osalemise kui ka seltskonnas viibimise osas. Nendesse suhtumine on seotud pigem üldise hoiakuga homoseksuaalsusesse antud kontekstis.
- Olukorda, kus lapse õpetaja on gei või lesbi peetakse fookusgruppides delikaatseks teemaks – ühelt poolt tundub oluline pigem see, kui hea õpetajaga on tegu, teisalt kardetakse tema mõju lastele. Üldiselt leiti, et kui õpetaja on professionaalne ja teeb oma tööd hästi, siis tema orientatsioon ei häiri. Taaskord peeti oluliseks, et sättumust ei propageeritaks. Siiski suhtutakse homoseksuaalsesse õpetajasse täiendava ettevaatusega. Kuna õpetajaid peetakse lastele eeskujuks, siis kardeti, et see mõjutab lapse enda seksuaalset orientatsiooni, teisalt loodeti, et see paneks lapsi homoseksuaalidesse paremini suhtuma. Geist õpetaja puhul kardeti ka laste seksuaalset ahistamist.
- Fookusgrupi osalejad arvasid valdavalt, et kui nende laps ütleks, et ta on gei või lesbi, siis nad aktsepteeriks lapse valikut ning ei tõrjutaks teda ära, kuigi see oleks algselt šokeeriv ja sellega oleks raske leppida. Osad pidasid olukorda aga sedavõrd hüpoteetiliseks, et nad ei julgenud arvata, kuidas antud olukorras reageerivad.
- Nõustujaid on rohkem kui mitte-nõustujaid väite puhul, et abielude lubamine samast soost elukaalaste vahel vähendaks naise ja mehe vahelise abielu väärtust; võrdselt on neid väite puhul, et samast soost elukaaslastel peaks olema võimalus oma kooselu ametlikult registreerida partnerlusseaduse alusel ning väidete puhul, mis puudutavad homoseksuaalide abiellumist ja erinevaid lapsendamisvõimalusi, on mitte-nõustujaid enam kui nõustujaid.
- Samasooliste kooselu registreerimise osas rõhused pooldajad fookusgrupis valikuvõimaluste ja juriidilise vormi vajadusele, vastased aga traditsioonide lõhkumisele. Selget vahet tehti samasooliste abielu ja lepingulise kooselu registreerimise vahel – kui esimest ei peetud vastuvõetavaks, siis teise suhtuti aktsepteerivalt.

- Fookusgrupis osalejad, kes pooldasid samasooliste lapsendamise õigust, tõid peamiselt välja, et lapse seisukohast vaadates oleks parem, kui tal oleks lastekodu asemel olemas kodu ja armastavad vanemad. Seda enam, et lapsendamise kasuks otsustanud samasoolised paarid nagu ka erisoolised paarid, ei saa seda teha kergekäeliselt, vaid peavad läbima vajaliku bürokraatia ning täitma teatud eeldused. Lisaks leiti, et vaevalt samasooliste lapsendamissoov üldse väga ulatuslikuks kujuneks ning kui neil see õigus tekiks, võiks see tõsta nii ühiskonna teadlikkust kui ka sallivust homoseksuaalsuse osas.
- Samasoolise paari lapsendamisõiguse vastaste põhjendustest kumas fookusgrupis eelkõige läbi aga mure lapsendatud laste käekäigu pärast – milliseks kujuneb nende seksuaalne sättumus ning kuidas nendesse suhtutakse nende ebatraditsioonilise peremudeli tõttu. Vastukaaluks toodi ka vastupidiseid näiteid.
- Kui kirjeldasime fookusgrupis osalejatele olukorda, kus samasoolise paari laste bioloogiline isa sureb ja teisel vanemal ei ole seejärel laste suhtes mingeid õigusi, siis leidsid ka muidu lapsendamise suhtes negatiivsel seisukohal olijad, et sellisel juhul võiks see õigus neil siiski olemas olla.
- Poliitilist valikut mõjutaks see, kui mõni erakond/kandidaat, keda vastaja muidu toetaks, oleks tugev geide ja lesbide võrdsete õiguste, sh samasooliste abielu või partnerlusseaduse pooldaja, positiivselt vaid 4%-i ja negatiivselt pea poolte vastajate puhul; mõju ei avaldaks see aga ligikaudu kolmandikule ja 11% ei osanud vastata.
- Sõnade bi- ja transseksuaal osas on elanike teadlikkus üsna sarnane – ca 2/3 teavad nende sõnade tähendusi ja lisaks on neljandik kuulnud, kuid pole selle tähenduses väga kindlad.
- Teadlikkus on vähesem sõna transsooline inimene osas – vastavat sõna on kuulnud ca 2/3 vastajaist, kuid neist pooled pole päris kindlad, kas nad ka selle tähendust teavad. Kunagi ei ole vastava sõnaga kokku puutunud neljandik vastajaist.
- Kui pea 2/3 uskusid, et transseksuaalsus on olemas, siis selle aktsepteerimise osas nii optimistlikud ei olda. Transseksuaalsust peab vastuvõetavaks 35% ja vastu-võetamatuks 50%; vastata ei osanud 15%.

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
ÕIGUSE INSTITUUT

Toetab Euroopa Liit

ERINEVUSTE POOLT
DISKRIMINEERIMISE VASTU

www.stop-discrimination.info

Seda väljaannet toetatakse Euroopa Liidu tööhõive ja sotsiaalse solidaarsuse programmi PROGRESS (2007-2013) raames.

Programmi rakendab Euroopa Komisjon. Programm loodi selleks, et toetada rahaliselt Euroopa Liidu eesmärkide rakendamist tööhõive ja sotsiaalse solidaarsuse valdkonnas ning aidata seeläbi kaasa Euroopa 2020 strateegia eesmärkide saavutamisele nendes valdkondades.

Seitsmeaastane programm on suunatud kõikidele huvirühmadele, kes aitavad välja töötada asjakohaseid ja tõhusaid õigusakte ning kujundada tööhõive- ja sotsiaalpoliitikat Euroopa Liidu 27 liikmesriigis, EFTA-EEA riikides ning EL kandidaatriikides ja potentsiaalsetes kandidaatriikides.

Täiendav teave: <http://ec.europa.eu/progress>

Väljaandes sisalduv teave ei pruugi kattuda Euroopa Komisjoni vaadete ja seisukohtadega.